

POLITIET
KRIPOS

TRENDRAPPORT 2015

DEN ORGANISERTE KRIMINALITETEN I NORGE

Innhold

Forord	5
1. Hovedutfordringer	6
2. Innledning	8
3. Horisontale faktorer	9
Irregulær migrasjon	9
Falsk identitet	10
Dobbeltgjengerbruk (imposterbruk) av ekte dokumenter	10
Totalfalske dokumenter	10
Forfalskning av nødpass	10
Bruk av Internett og teknologi	
til å utføre kriminelle handlinger	11
Fildelingsnettverk (seksuelle overgrepssbilder)	11
Utpressing	11
Skjulte og anonymiserte nettverk på Internett	12
Kryptovaluta	12
Hvitvasking	13
Valutasmugling	13
Betalingsoverføringer	13
Utro tjenere	14
Lokale tilretteleggere	14
4. Narkotikakriminalitet	15
Situasjon og utviklingstrekk	15
Organisert narkotikakriminalitet i Norge	15
Cannabis	15
Hasj	16
Marihuana	16
Amfetamin/metamfetamin	16
Krystallisert metamfetamin – «ice»	17
Benzodiazepiner (BZD)	17
Heroin	17
Kokain	18
Ecstasy/MDMA	18
Nye psykoaktive substanser – NPS	19
5. Dopingkriminalitet	20
Situasjon og utviklingstrekk	20
6. Arbeidsmarkeds kriminalitet	21
Situasjon og utviklingstrekk	21
Kamouflering av straffbare handlinger i legal virksomhet	21
Bruk av ulovlig arbeid	23

7. IKT-kriminalitet	24
Situasjon og utviklingstrekk	24
Alvorlig dataspionasje i norsk samfunns- og næringsliv.....	25
Hacking.....	26
Tjenestenektangrep	26
Økonomisk vinning	27
Kortsvindel.....	28
8. Organisert vinningskriminalitet.....	29
Situasjon og utviklingstrekk	29
Ran av finansinstitusjoner og forretning	29
Godt planlagte «raid» av grove tyverier fra bolig	30
Grove tyverier fra forretning.....	30
Brukstyveri av bil.....	30
Tyverier og svindel rettet mot eldre ofre	30
9. Menneskehandel	31
Situasjon og utviklingstrekk	31
Utnyttelse til prostitusjon eller andre seksuelle formål	32
Utnyttelse av barn til seksuelle formål i utlandet.....	33
Utnyttelse til tvangsarbeid	33
Utnyttelse til tvangstjenester og tigging	34
Utnyttelse til krigstjeneste i fremmede land.....	34
10. Gjeng- og nettverkskriminalitet	35
Situasjon og utviklingstrekk	35
Hevn.....	35
Territorielle maktkamper	36
Våpen	36
Kriminelle nettverk i Oslo og omegn	36
Kriminell virksomhet.....	36
11. Organisert kriminalitet fra Litauen	38
Situasjon og utviklingstrekk	38
Stadig nye konstellasjoner og modus	38
Tett samarbeid mellom litauiske og norske kriminelle miljøer	38
Tilreisende vinningskriminelle litauere går over til narkotikakriminalitet	39
Voldsbruk i de litauiske organiserte kriminelle miljøene	39
12. Kriminalitet i 1 % mc-miljøet	40
Situasjon og utviklingstrekk	40
1 % MC-miljøet i endring	40
Narkotikakriminalitet	40
Våpen og konfliktpotensial.....	41

Forord

Bekjempelse av organisert kriminalitet er en sentral oppgave for norsk politi. I denne rapporten bidrar Kripos til felles situasjonsforståelse av organisert kriminalitet i Norge.

Rapporten fokuserer på kriminalitetstyper og aktører som utgjør en vesentlig utfordring innen den organiserte kriminaliteten i Norge. Den er basert på et bredt datagrunnlag fra interne og eksterne samarbeidspartnere. Særlig viktig er politidistriktenes bidrag til rapporten.

Kriminalitetsutviklingen preges fortsatt av stor mobilitet og fleksibilitet, økt internasjonalisering og økt bruk av teknologi. Dette setter krav til prioritering av politiets ressurser, tidsriktig etterretning, rett aktørfokus, hensiktsmessig politirespons og et nært samarbeid mellom det private næringsliv og offentlige kontrolltater.

Kripos, desember 2014

Ketil Haukaas
Sjef Kripos

1. HOVEDUTFORDRINGER

Migrasjonspresset mot Sør-Europa, som allerede sliter med høy arbeidsledighet som følge av den økonomiske krisen, er større enn på svært lenge. Velferdsgapet mellom Norge og andre land i Europa og konfliktrammede land i blant annet Midt-Østen og Nord-Afrika øker. I dette ligger et stort profittpotensial for kriminelle aktører som ønsker å utnytte andre menneskers nød.

Det rapporteres om økt bruk av falske dokumenter og falske identiteter. Kriminelle aktører innenfor narkotikakriminalitet eller vinningskriminalitet anvender gjerne disse selv, eller utstyrer andre med disse i forbindelse med menneske-smugling eller menneskehandel. Falske dokumenter kan også gi personer muligheter til å hvitvaske sin egen identitet, for deretter å skaffe seg ekte ID-dokumenter.

Det avdekkes i økende grad at kjente kriminelle aktører oppretter legale foretak for å hvitvaske kriminelt utbytte, smugle/transportere ulovlige varer eller profitere på bruk av ulovlig arbeidskraft eller utnyttelse til tvangsarbeid. På denne måten undergraver og utkonkurrerer arbeidsmarkeds kriminaliteten det seriøse arbeidslivet. Det avdekkes også hvordan de kriminelle aktørene benytter seg av fagpersoner med spisskompetanse for å skaffe seg innsikt i regelverk og kontrollrutiner som muliggjør illegale aktiviteter og reduserer oppdagelsesrisiko.

Dataspionasje øker som fenomen, og det forekommer regelmessige og alvorlige infiltrasjonsangrep både mot nasjonale interesser, bedrifter og enkeltpersoner. Teknologiske verktøy (ondsinnede programvare) som brukes for å gjennomføre slik infiltrasjon, kan spres på mange ulike måter, både tilfeldig og målrettet. Dataspionasje kan få store konsekvenser dersom sensitiv informasjon havner i uønskede hender, og det er avdekket store sikkerhetshull i nasjonal kritisk infrastruktur. Man ser en utvikling der de kriminelle miljøene profesjonaliseres, og det er en fare for at stadig flere vil bruke teknologiske metoder enten i sabotasje- eller spionasjeangrep.

Kriminelle aktører bruker Internett for å ramme eller utnytte enkeltpersoner. Salg av barn via «live streaming», fildeling av overgrepsmateriale, «sextortion», samt rekruttering av ofre for menneskehandel og annonsering av deres tjenester, er alle eksempler på hvordan mulighetene tas i bruk av kriminelle. Konsekvensene for ofrene kan være svært alvorlige, både når det gjelder fysiske og psykiske skader. Overgrepsmateriale som distribueres, vil være svært vanskelig å få slettet i ettertid.

Internett gir også muligheter for kriminelle aktører når det gjelder sporbar og ikke-sporbar kommunikasjon, kjøp og salg av ulovlige varer (narkotika og doping) og tjenester samt muligheten til å bygge opp egen kompetanse til å utføre straffbare handlinger, for eksempel innenlands produksjon av narkotika.

Kriminelle nettverk fra Litauen, Balkan og Marokko har sentrale posisjoner i det norske narkotikamarkedet, og spiller sannsynligvis en kritisk rolle i koordineringen av store narkotikaleveranser til Norge. Nigerianske kriminelle nettverk er fortsatt aktive innenfor menneskehandel og narkotika.

Norske kriminelle miljøer eller gjenger er primært mottakere og videredistributører av narkotika. De har blitt flinkere til å la utenlandske nettverk og mellommenn i Norge organisere narkotikaleveransene til Norge, blant annet for å redusere risikoen.

Tendensen de siste årene har vært at de tradisjonelle gjengmiljøene i liten grad avgrenser sin kriminelle virksomhet til et bestemt miljø. De opererer også i langt løsere nettverk på siden og på tvers av gjengtilknytning eller kriminelle miljøer. Grensen mellom de ulike kriminelle gjengene har derfor blitt mer utydelig.

1 % MC-miljøet fortsetter å vokse i Norge. Samtidig fremstår det som mer fragmentert og mer skiftende enn tidligere. Denne utviklingen kan føre til at miljøet blir mer ustabil. Narkotikakriminalitet er fortsatt et problem opp mot 1 % MC-miljøet.

Enkelte kriminelle miljøer i Oslo har det siste året vært preget av flere alvorlige voldshendelser og økende straffbar aktivitet. Konfliktene har som regel vært forårsaket av hevn, ære og territorielle maktkamper i forbindelse med narkotikasalg. Miljøene har lett tilgang til våpen, og faren for ytterligere voldsbruk er stor.

2. INNLEDNING

I denne rapporten gis et situasjonsbilde av den organiserte kriminaliteten i Norge innenfor Kripos' prioriterte områder. Hva som er å regne som «organisert kriminalitet», begrenses av EUs definisjon av organisert kriminalitet¹.

Hensikten med rapporten er å formidle og skape forståelse for situasjonen og utviklingen innenfor den organisert kriminaliteten i Norge.

Rapporten er en sammenstilling av informasjon om kriminalitetsbildet fra politietaten og internasjonalt politisamarbeid samt offentlige og private samarbeidspartnere.

Rapporten består av 12 kapitler. Første kapittel oppsummerer de mest alvorlige utviklingstrekkene i kriminaliteten det siste året. Kapittel 2, dette kapitlet, gir en kort innføring i hvordan rapporten er utarbeidet, mens kapittel 3 beskriver horisontale faktorer. Dette er generelle forhold og utviklingstrekk i samfunnet som påvirker kriminaliteten og som er viktige for forståelsen av kriminaliteten i Norge.

I kapitlene 4–12 beskrives utviklingstrekk og hendelser i kriminalitetsbildet som vi vurderer som spesielt bekymringsfulle. Det gjøres også vurderinger av alvorlighet og framtidsutsikter.

Vurderingene vil alltid ha grader av usikkerhet knyttet til seg, og vil kunne endre seg med bakgrunn i enkelthendelser og uforutsigbare forhold.

¹ EU-definisjonen fastslår at det dreier seg om organisert kriminalitet hvis minst seks av punktene under foreligger – blant dem 1, 3, 5 og 11: 1. samarbeid mellom flere enn to personer • 2. hver med egne tildelte oppgaver • 3. over en lang eller ubegrenset tidsperiode • 4. gjennom bruk av en form for disiplin og kontroll • 5. mistanke om gjennomførte alvorlige kriminelle handlinger • 6. virksomhet på internasjonalt nivå • 7. bruk av vold eller annen form for trusler • 8. Bruk av kommersielle eller forretningsmessige strukturer • 9. deltakelse i hvitvasking • 10. utøvelse av innflytelse på politikk, media, offentlig forvaltning, rettsmyndigheter eller økonomi • 11. styrt av målsetning om vinning og/eller makt.

3. HORIZONTALFAKTORER

Irregulær migrasjon

Irregulær migrasjon berører flere av kriminalitetsområdene i denne rapporten, som arbeidsmarkedskriminalitet, menneskehandel og narkotikakriminalitet. Denne typen migrasjon gjør det enklere for kriminelle arbeidsgivere å utnytte personer som ikke kjenner sine rettigheter og ikke har lovlig opphold og arbeidstillatelse i Norge. Den gir også økt tilgang på sårbare personer som kan utnyttes til prostitusjon og tvangsarbeid eller rekrutteres til narkotikakriminalitet.

Antallet irregulære migranter i verden øker. Ved årsskiftet var 51,2 millioner mennesker på flukt. Dette er det høyeste antallet som er registrert siden 1989 da FN begynte å samle inn statistikk på dette.² I Europa har det vært en eksplosiv økning i antallet irregulære migranter. Frontex³ melder om mer enn 251 000 ankomster i perioden januar–november 2014. Ankomstene har allerede oversteget tallet for hele 2011 da migrasjonsstrømmen nådde en topp i forbindelse med «den arabiske våren».⁴

Organiserte kriminelle profitterer på å tilby spesialiserte tjenester som hjelper irregulære migranter med innreise og opphold i Schengen og EU.⁵ Ifølge Europol omfatter menneskesmugling i økende grad misbruk av offisielle kanaler ved utnyttelse av smutthull i lovverket og forfalskning av grunnlagsdokumenter.⁷

I juli 2014 rapporterte FNs flyktningeorganisasjon, UNHCR, at 800 migranter kan ha druknet i Middelhavet så langt i år, sammenlignet med 600 i hele 2013.⁸ Men mens de fleste dødsfall på sjøen tidligere har blitt knyttet til drukning eller røykforgiftning av motorrøyk, viser de siste måneders hendelser at menneskesmuglere er villige til å utnytte og ofre menneskeliv for å maksimere profitten av tjenestene de tilbyr. I september 2014 skal menneskesmuglere ha senket en båt med flyktninger med vilje fordi disse nektet å flytte seg over til en mer skrøpelig båt. Over 500 personer kan ha omkommet i denne hendelsen.⁹

I juli pågrep italiensk politi fem menneskesmuglere for massedrap på hele 60 båtflyktninger. Ifølge overlevende ble båtpassasjerer vilkårlig knivstukket og kastet på sjøen da de forsøkte å komme seg ut av lasterommet for å unngå røykforgiftning.¹⁰ I tillegg til hendelsen i juli er det rapportert om en utvikling der migranter, flere fra Somalia og Eritrea, ikke har fått mat og vann på reisen over Middelhavet, men kun en mindre mengde bensin fordi menneskesmuglerne regner med at migrantene vil bli reddet av italienske myndigheter i løpet av noen dager.¹¹ Ifølge Frontex oppgir mange av de ankomne eritreerne at de har Norge og Sverige som destinasjonsmål ved ankomst Italia.

Første halvår 2014 kom det 5 341 asylsøkere til Norge, mot 4 990 i samme periode i fjor. Det er en økning på 7 prosent. Asylprognosen i Norge er satt til 11 000 for 2014. De fleste asylsøkerne kommer fra Eritrea, Syria og Somalia. Disse tre nasjonalitetene representerte over halvparten av alle søkerne.¹²

Bakgrunnen for det kraftige migrasjonspresset over Middelhavet til Italia er sammensatt. Det kan ha en sammenheng med gode værforhold ved Middelhavet, libyske myndigheters problemer med å kontrollere migrasjonsstrømmene gjennom landet, kapasiteten til menneskesmuglerne og forhold i ankomstland og opprinnelsesland. Italias og Frontex innsats ved å patruljere Middelhavet og hindre forlis er en mulig pullfaktor¹³. Flere tar risikoen ved å krysse Middelhavet når det er større muligheter for å bli reddet. Hvorfor flere irregulære migranter har Norge som endelig destinasjon kan trolig skyldes at migrantene har et nettverk i landene, sannsynligheten for å få opphold er høy, det er kort saksbehandlingstid og familiegjenforening innvilges raskt. I tillegg kommer økonomiske forhold. Det er også rimelig å anta at organisert menneskesmugling er en del av forklaringen. Det foreligger imidlertid lite kunnskap om i hvilken grad aktører i Norge kan kobles til nettverkene som utsetter migrantene for fare i Middelhavet.

2 UNHCR. 2014. *Global Trends 2031*, s. 5.

3 Frontex er EUs organisasjon for sikkerhet langs EUs yttergrenser.

4 Frontex. 2014. *Frontex Monthly Analysis*. Desember 2014, s. 1.

5 UNODC. 2011. *Smuggling of migrants*, s. 12.

6 I følge FN er omfanget og profitten fra menneskesmugling vanskelig å estimere, blant annet fordi mange grunnlagsrapporter blander mellom begrepene menneskesmugling og menneskehandel. Se UNODC. 2011. *Smuggling of migrants*.

7 EUROPOL. 2013. SOCTA, s. 23.

8 UNHCRs nettside. Urgent European action needed to stop rising refugee and migrant deaths at sea. (Nettlenke per 24.07.14: <http://www.unhcr.org/53d0cbb26.html>).

9 <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/news-and-views/press-briefing-notes/pbn-2014b/pbn-listing/iom-investigates-reports-of-deli.html>

10 Frontex 2014. The Border Post. *Frontex Monthly Newsletter*. July/August 2014, s. 1.

11 Frontex 2014. *FRAN Quarterly*. Quarter 1. January-March 2014, s. 16

12 Utlendingsdirektoratets nettside. UDI presenterte halvårstallene. (Nettlenke pr. 09.07.14: <http://www.udi.no/aktuelt/udi-presenterte-halvarstallene/>).

13 I motsetning til pushfaktorer som er forhold som oppleves som ugunstige ved området man oppholder seg i, er pullfaktor ting som tiltrekker en til et annet område. (Everett S. Lee. 1966. *A Theory of Migration*. University of Pennsylvania).

Falsk identitet¹⁴

Falske identitetsdokumenter benyttes til ulike formål innen de fleste kriminalitetsområdene som omhandles i rapporten. Falske dokumenter gir organiserte kriminelle en rekke muligheter og utgjør en direkte trussel mot sikkerheten i Norge.

I 2013 kom det 11 983 asylsøkere til Norge.¹⁵ Majoriteten (95 prosent) viste ikke gyldige identitetsdokumenter da de ble registrert hos Politiets utlendingsenhet (PU).¹⁶ Samlet sett er det registrert 58 111 asylsøkere de fem siste årene. Arbeidet med å sannsynliggjøre identiteten til asylsøkere uten identitetsdokumenter er i mange tilfeller utfordrende. Selv om en del av asylsøkerne får avslag, og frivillig eller ufrivillig forlater landet, innebærer at det oppholder seg et stort antall personer i Norge hvis identitet ikke er dokumentert.

IDeALT-programmet i Politidirektoratet (POD IDeALT) melder om en generelt økende tendens til misbruk av falske dokumenter og misbruk av identiteter. Det er lett å komme inn i det norske systemet på falske premisser,¹⁷ samtidig som det er vanskelig å avdekke falske dokumenter på grunn av de ulike metodene som brukes for å produsere disse dokumentene. En økning i misbruk av ekte dokumenter er registrert, enten ved at dokumentene er urettmessig tilegnet, eller ved at man utgir seg for å være personen på et ekte dokument, såkalt dobbeltgjengerbruk eller imposterbruk.

Dobbeltgjengerbruk (imposterbruk) av ekte dokumenter

Ifølge Nasjonalt ID-senter ble det avslørt 64 slike tilfeller av dobbeltgjengerbruk av dokumenter i 2013, men alt tyder på store mørketall.¹⁸ Det kan være vanskelig å avsløre dobbeltgjengerbruk av dokumenter, ettersom dokumentet er teknisk ekte og derfor ikke vil avsløres gjennom en teknisk dokumentkontroll. Dette stiller store krav til personkontrollen i førstelinjen.

Selv om biometriske data er lagret i passene, er det ifølge Nasjonalt ID-senter få flyplasser i Norge som har utstyr som kan lese av slike data og dermed kontrollere dokumentet mot personen som bruker det. 31 000 norske pass er registrert som tapt eller stjålet i løpet av 2013.¹⁹ Utviklingen har vært stabilt høy de fem siste årene, og totalt er over 140 000 norske pass meldt tapt siden 2009.²⁰

Totalfalske dokumenter

I 2013 ble det avdekket et trykkeri for blant annet totalfalske norske visa og oppholdstillatelser i Albania. De totalfalske dokumentene skal ha blitt distribuert gjennom et «distribusjonssenter» i Hellas. At det produseres norske reisedokumenter i utlandet, indikerer at det er etterspørsel etter disse blant kriminelle.

Det er utstrakt bruk av falske førerkort i transportnæringen, først og fremst blant utenlandske sjåførere. Det skal være vanlig praksis blant mange sjåførere å operere med flere førerkort og identitetsdokumenter for å kunne unndra seg begrensningene i kjøre- og hviletidsbestemmelsene. Ufaglærte førere med falske førerkort innebærer billig arbeidskraft for useriøse spedisjonsfirmaer. Det setter trafiksikkerheten i fare og ødelegger for de andre aktørene i transportbransjen.

Forfalskning av nødpass

I ordinære pass er det blitt vanligere med flere sikkerhets-elementer, noe som gjør det vanskeligere å forfalske selve dokumentet. Ifølge POD IDeALT står derfor norske nødpass igjen som et av de få håndskrevne utstedte reisedokumentene som er lette å forfalske, spesielt når det gjelder manipulering av foto og gyldighetstid. Det er ingen krav om innlevering av nødpassene umiddelbart ved innreise, og det er ingen kontrollsystemer som ugyldiggjør nødpass som ikke er innlevert. Dette åpner opp for misbruk.

¹⁴ Identitetsdokumenter kan være totalfalske (dokumentet er i sin helhet falskt eller reproduisert), forfalskede (ekte utstedt dokument hvor det er gjort endringer) eller ekte dokumenter utstedt på falsk grunnlag. Dokumentsvindlere benytter seg også av dobbeltgjengerbruk (imposterbruk) av dokumenter. Det vil si et riktig utstedt, ekte dokument som tilhører en annen person han eller hun ligner på.

¹⁵ Utlendingsdirektoratets nettside. Asylsøknader etter statsborgerskap og måned (2009–2013). (Nettlenke per 02.09.14: <http://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/?year=0&filter=5>).

¹⁶ Politiets utlendingsenhet. 2014. *Årsmelding 2013*, s. 11.

¹⁷ Oxford Research. 2013. Behov for felles innsats. Identitetsproblematikk og identitetsvurderinger knyttet til utlendingers identitet.

¹⁸ Nasjonal ID-senter. 2014. *Misbruk av ID-dokumenter 2013*.

¹⁹ PAL Pass. Uttrekk Tapmeldinger 20. august 2014.

²⁰ Ibid.

Oslo politidistrikt har erfart at personer som er registrert med et unormalt antall nødpass, ofte opererer med alias-identiteter²¹. Forfalskede nødpass benyttes trolig til å etablere identiteter i andre land eller komme seg over grenseoverganger.

Bruk av Internett og teknologi til å utføre kriminelle handlinger

Internett og teknologi åpner opp for en lang rekke nye muligheter for organiserte kriminelle. Internett fungerer som en bredspektret kommunikasjonskanal, en markeds-plass og et verktøy for nettverksbygging. Måten de kriminelle kommuniserer, organiserer, konspirerer, handler og tilrettelegger for straffbare handlinger ved hjelp av Internett, påvirker alle kriminalitetstyper. Mange tradisjonelle straffbare handlinger, som for eksempel svindel, kan utføres enten på nett eller utenfor nett. En nøkkelforskjell er at Internett tilbyr økt rekkevidde for de kriminelle.

Flere politidistrikter melder om økt kriminalitet via Internett. Dette omfatter blant annet bedrageri, misbruk av kredittkort og identiteter, fildeling av ulovlige overgrepssbilder og utpressing via nettet. En utfordring knyttet til politiets etterforskning av internettrelatert kriminalitet er den begrensede adgangen til å lagre kobling mellom IP-adresse og abonnent etter 21 dager; den såkalte sletteplikten. Sletteplikten fører til at det er svært vanskelig å identifisere personer bak kriminell aktivitet på Internett. Lagringsperioden på trafikkdata varierer sterkt i EU-landene.

I tillegg må man forholde seg til en svært global kriminalitetsform, der for eksempel serveren, eieren av serveren, brukerne og etterforskningsledelsen alle kan ha opprinnelse i ulike land. Det krever et langt større internasjonalt samarbeid enn det i mange tilfeller er tilrettelagt for. I dag kan det blant annet ta opp til ett års saksbehandling for å få ut data fra amerikanske tjenestetilbydere. Om man skulle få tilgang til dataene til slutt, vil det da være for sent å identifisere brukeren av IP-adressen på grunn av den norske sletteplikten.

Økt bruk av Internett kombinert med mangel både på sikkerhetstiltak og kunnskap om ny teknologi vil føre til økt kriminalitet via nettet. Det er svært sannsynlig at flere kriminelle utnytter mulighetene teknologien gir, og at det dukker opp flere kriminelle metoder.

Fildelingsnettverk (seksuelle overgrepssbilder)

Det er påvist en sammenheng mellom fildeling av overgrepssbilder og fysiske seksuelle overgrep mot barn. Internett og teknologi har forenklet distribusjon, produksjon og deling av ulovlige overgrepssbilder, og det er rapportert om mange hendelser. Overgripere driver utstrakt fildeling seg imellom i såkalte P2P-nettverk,²² som fungerer som organiserte distribusjonssentre. Det finnes et utall slike nettverk, blant annet Gnutella, eDonkey og GigaTribe. I 2012 hentet Kripos ut tall på hvor mange nordmenn som delte straffbare overgrepssbilder i ett fildelingsnettverk (OP Share). Her fant man langt flere brukere som delte ulovlige bilder enn forventet. I etterkant har Kripos i 2013–14 opprettet 99 saker om ulovlig bildedeling, fordelt på alle politidistriktene. En sammenligning av antallet brukere av dette fildelingsnettverket før og etter OP Share viser en markant nedgang – fra 2 331 brukere på 120 dager, til 1 291 brukere i en tilsvarende periode ett år senere. Det meste er gratis materiale, som deles i ikke-kommersielle kanaler, hvor grovheten og nytt materiale er inngangsporten til å få tilsendt bilder eller delta i ulike fora. Nedgangen tyder på at slike aksjoner har en forebyggende effekt på kort sikt. Det er vanskelig å si hvor lenge en slik aksjon mot ett av mange nettverk vil virke allmennpreventivt, men det er svært sannsynlig at deling av seksuelle overgrepssbilder av barn er et fenomen som vil øke i omfang.

I tillegg til OP Share har norsk politi vært involvert i en omfattende kanadisk sak, der en kanadier sto bak produksjon og salg av seksuelle overgrepssbilder og -videoer av barn. I Norge er det opprettet 36 saker i kjølvannet av denne etterforskningen. Begge de nevnte sakene har ført til en markant økning av saker i 2013–2014 der nordmenn er i besittelse av seksuelle overgrepssbilder via datasystemer. Det er grunn til å forvente at overgripere utvider sine grenser og deltar i grovere misbruk ved at de finner både likesinnede og ny informasjon samlet på anonyme arenaer på nett.

Utpressing

Det finnes et marked innen distribusjon av seksuelle overgrepssbilder og bilder/video med seksualisert innhold der motivet er økonomisk vinning. Fenomenet «sextortion» (seksuell utpressing) innebærer at utpresser utgir seg for å være en jevnaldrende av motsatt kjønn (i sosiale medier), og deretter får offeret til å vise seg naken eller utføre seksuelle handlinger foran et nettkamera. I etterkant presses offeret for penger, med trusler om at bilder eller film blir publisert på Internett og til offerets venner om pengene uteblir.

²¹ Med 'alias' menes her at en person benytter seg av alternative, uriktige identiteter, som dekknavn, kallenavn, eller pseudonym. Disse identitetene kan videre misbrukes for etablering og bygging av ny identitet, såkalt hvitvasking av identitet.

²² P2P står for peer-to-peer. Filkopiering skjer direkte mellom to databrukere.

Utpressingsbeløpet ligger ifølge Interpol på mellom 500 og 15 000 dollar. Interpol har identifisert rundt 190 personer på Filippinene som har drevet med utpressing av hovedsakelig unge ofre over hele verden. Gjerningspersonene er en del av et organisert, kriminelt nettverk. I juli i fjor begikk en 17 år gammel skotsk gutt selvmord etter slik utpressing. I en aksjon pågrep Interpol og lokalt politi 58 personer fra Filippinene, inkludert tre menn som var tilknyttet gruppen som presset den skotske unggutten.²³ Det er kjent at det har vært slike saker i Norge. Kripos ser også tilfeller av utpressing i en mindre organisert skala.

Utpressingssaker er økonomisk innbringende, og det er svært sannsynlig at det vil øke i omfang. Slike saker er også svært belastende for så unge ofre, og det kan være fare for live og helse. Den enorme mengden bilder og personlig og sensitiv informasjon som ligger på nettet, gjør det svært sannsynlig at trusler og utpressing mot enkeltpersoner, bedrifter og myndigheter blir enda vanligere.

Kripos kjenner til at det bestilles overgrep mot barn over Internett, men det finnes ingen sikker informasjon om omfanget av norske borgere som utfører dette.

Skjulte og anonymiserte nettverk på Internett

Vet man hvor man skal lete på Internett, finnes det utallige tilbud om ulovligheter. Kriminelle utnytter dette både på det åpne og det skjulte Internettet. Det såkalte skjulte Internettet skaper ekstra utfordringer, fordi kommunikasjonen ofte er kryptert og anonymisert. Det skjulte Internettet kalles ofte «deep web» (nettdypet) og er en samlebetegnelse på data som ligger i databaser, er passordbeskyttet og ikke indeksert. «Dark net» (mørkenett) er egne nettverk som er konstruert for å anonymisere brukerne og tjenestene samt vanskeliggjøre lokaliseringen av disse. Det blir stadig vanligere blant kriminelle å bruke «dark nets» til å handle narkotika, våpen, falske identitetsdokumenter, kompromitterte kredittkort, stjålne varer og seksuelle overgrepssbilder av barn.²⁴

«The Onion Router» (TOR) er et av de mest brukte anonymitetsnettverkene, der det tilbys en rekke «skjulte» markedsplasser. Etterforskning av saker med utgangspunkt i slike nettverk er svært utfordrende, ettersom det krever et langt større internasjonalt samarbeid enn man i mange tilfeller har lagt til rette for. I juli 2013 ble det registrert 800 000 daglige brukere på TOR verden over. Sommeren 2014 har tallet steget til hele 2,5 millioner daglige brukere.²⁵ Markedsplassene benyttes til omsetning av narkotika og andre ulovlige varer som våpen og dataangrep. Det er kjent at nordmenn både selger og kjøper narkotika gjennom slike markedsplasser i utlandet. Spesielt har det vært økning av innførsel av syntetiske stoffer via disse nettsidene. Facebook og andre sosiale medier fungerer også som kanaler for salg og kjøp av narkotika.

Kryptering og anonymisering vil bli en større utfordring for politiet, og det er viktig å påpeke at det vil være enda viktigere å få tilgang til lagret datatrafikk, ettersom etterforskningen blir mer kompleks og langvarig når anonymiserte virkemidler er blitt benyttet.

Kryptovaluta

Kryptovaluta som bitcoin, litecoin og zerocoin er med på å legge til rette for kriminalitet ettersom de tillater tilnærmet anonymt eierskap og anonyme overføringer av verdier. Valutaene er ikke utstedt eller garantert av en sentralbank. Virtuelle valutaer kommer i mange former, og det finnes i dag mer enn 100 forskjellige varianter.²⁶

Det er viktig å påpeke at det ikke er ulovlig å bruke digital valuta i seg selv, men at det kan forenkle kjøp av ulovlige varer for kriminelle – på samme måte som kontanter i den fysiske verden. Internettvaluta vil høyst sannsynlig bli vanligere, og det vil komme ny teknologi og nye varianter som gjør det utfordrende å regulere økonomiske transaksjoner. Manglende regulering skaper mulighet for svindel, ettersom transaksjonene er vanskelige å spore.

23 Interpol. 2014. Pressemelding, 02.05.2014. *INTERPOL-coordinated operation strikes back at 'sextortion' networks.*

24 Europol. 2014. Europol. 2014. The Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2014. The Executive Summary.

25 Tor Metrics: <https://metrics.torproject.org>

26 Finanstilsynet. 2014. Risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS) 2013, s. 23.

Hvitvasking

Hvitvasking handler om å kamuflere et utbytte fra straffbare handlinger ved å integrere gevinsten i den legale økonomien. Formålet med hvitvasking er å få det til å se ut som om utbyttet er ervervet på lovlig måte, og å skjule dets illegale opprinnelse. Hvitvasking kan gjøres enten ved å tilsløre midlenes opprinnelse, endre midlenes form eller flytte utbyttet til et sted hvor det er mindre sannsynlig at man vekker oppmerksomhet.²⁷ Ifølge ØKOKRIM utgjorde heleri- og hvitvaskingsanmeldelser i 2010 kun 1,1 % av det totale antall anmeldelser, noe som kan antyde store mørketall.²⁸ Det finnes ulike typer hvitvaskingshandlinger; valutasmugling, betalingsoverføringer på nett som skjuler identitet, fiktiv fakturering og fiktive avtaler, investeringer i verdipapirer, overføringer mellom mange konti, gjenbruk av kvitteringer og falskt eierskifte av verdifulle gjenstander.²⁹ Flere politidistrikter rapporterer om organiserte kriminelle som hvitvasker kriminelt utbytte gjennom etablering av legale firmaer. Det er særlig utbytte fra narkotikakriminalitet man mistenker blir hvitvasket gjennom kjøp/rehabilitering og salg av eiendom, håndverksbransjer som firmaer innen flislegging/maling, investering og drift av gatekjøkken, drift av tatoveringsstudioer (særlig innen MC-miljøet) og bilvaskehaller. Men pengene kan også stamme fra annen kriminalitet.

Valutasmugling

Hvert år avdekker tollvesenet betydelige pengesummer som ikke deklarerer ved grensepassering til eller fra Norge. En grunn til at valuta ikke deklarerer, kan være et ønske om å unngå sporing av midlene, i mange tilfeller fordi midlene kan knyttes til straffbare forhold eller at valutasmuglingen er en del av en hvitvaskingsprosess. Ifølge tollloven³⁰ plikter man å deklare alle beløp større enn NOK 25 000. Det mistenkes imidlertid at også deklarerer penger kan stamme fra kriminell virksomhet. I så fall kan deklarasjonen være et første hvitvaskingskritt. I løpet av 1. halvår 2014 beslagla tollvesenet 28,5³¹ millioner norske kroner (445 beslag), mot 21 millioner (402 beslag) i 2013.³² Det er imidlertid meget sannsynlig at det totale beløpet som føres ulovlig ut av Norge, er betydelig større.

Valuta avdekket i dyne. Kilde: Tollvesenet

Når tollvesenet avdekker brudd på deklareringsplikten, kan de legge et overtredelsesgebyr pålydende 20 % av totalsummen som ble forsøkt ført inn eller ut av landet. Dersom det er klare indikasjoner på at pengene stammer fra straffbare forhold, skal forholdet anmeldes til politiet.

Betalingsoverføringer

Det finnes etter hvert mange måter å flytte penger på utenom de tradisjonelle banksystemene. Western Union, Ria og Moneygram er store aktører i dette markedet. Transaksjoner gjøres også gjennom uformelle overføringstjenester, som hawalasystemet³³. I tillegg har ulike betalingskort på få år utviklet seg til å bli en stor utfordring ettersom de egner seg godt til å oppbevare og flytte penger, samtidig som de gir anonymitet.

Ifølge Skattedirektoratet er utenlandske betalingskort en utbredt måte for å få tilgang til skjulte midler i utlandet. Utenlandske betalingskort legger ikke igjen åpenbare spor³⁴ i Norge etter kortinnehaveren. Antallet transaksjoner i Norge foretatt med betalingskort er sterkt økende, og kortene utstedes i mange land.³⁵

27 ØKOKRIMs nettside. (Nettlenke pr. 04.09.14: <http://www.okokrim.no/hvitvasking>).

28 ØKOKRIM. 2011. *Tendrapport hvitvasking 2011*, s. 10.

29 ØKOKRIM. 2012. *Trusselvurdering for økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet 2013-2014*, s. 26.

30 Tollloven § 3-1, tollforskriften § 3-1-11.

31 I dette beløpet inngår alle beslag, inkludert overtredelsesgebyrsaker og andre betalingsmidler, (for eksempel betalingskort og gavekort.)

32 Tollvesenets halvårslige beslagsstatistikk per 30. juni 2014. Av de største valuta-beslagene 1. halvår 2014 er blant annet et beslag på 5,2 millioner NOK.

33 Store norske leksikons nettside. *Hawala* er et system for betaling og overføring av penger over landegrensene, spesielt utbredt i Asia og i deler av Afrika. Hawala fungerer som alternativ til bankvesenet, og er basert på tillit. Bare kontaktpersonene i systemet kjenner identiteten til sender og mottaker i en transaksjon.

(Nettlenke pr. 04.09.14: <http://snl.no/hawala>). Hawalaaktører kan imidlertid bli godkjent av Finanstilsynet og rapportere inn i valutaregisteret. Flere hawalaaktører er godkjent.

34 Sporene inkluderer betalingskortnummer, utstederland, brukersted, innløser, beløp og dato.

35 Ifølge Skattedirektoratets tall hentet fra Valutaregisteret ble det eksempelvis foretatt 129 925 transaksjoner med betalingskort fra Sveits til Norge i 2012, mot 20 774 i 2008.

En annen hvitvaskingsmetode er bruk av forhåndsbetalte betalingskort. Disse er gjerne knyttet til Visa, MasterCard, American Express eller lignende, men skiller seg fra tradisjonelle betalingskort ved at de ikke er tilknyttet en bankkonto. All verdi ligger i selve kortet eller på en konto for det enkelte kortet hos kortutsteder. De forhåndsbetalte kortene er dermed egnede verktøy til å oppbevare og flytte penger, samtidig som de gir anonymitet.

I en artikkel i den danske avisen Berlingske i mars 2014 fremkommer det at bruken av forhåndsbetalte betalingskort har eksplodert det siste året. På verdensbasis er det anbrakt verdier for 120 milliarder kroner på forhåndsbetalte kort, og det er forventet at dette tallet vil stige til 4 500 milliarder kroner i 2017.³⁶ Ifølge ØKOKRIM har Toll- og avgiftsetaten avdekket flere forsøk på smugling av forhåndsbetalte kort, gjerne i kombinasjon med smugling av valuta.³⁷

Pay Pal, som er blant de største nettbetalingsformidlerne i verden i dag, overlater til sine kunder å oppgi omsetningen. Dette egner seg for hvitvasking. Bruken av den virtuelle nettvalutaen bitcoin er et annet eksempel på muligheten for hvitvasking. I juli 2014 utgav European Banking Authority (EBA)³⁸ en rapport som omhandler såkalte virtuelle valutaer. Her fremhever de hele 70 risikofaktorer ved bruken av slike valutaer.

Utro tjenere

Korrupsjon og utro tjenere bidrar til at organiserte kriminelle får tilgang til informasjon eller kunnskap som muliggjør deres illegale aktiviteter.³⁹ Den økonomiske krisen i Europa har resultert i økt fare for korrupsjon blant ansatte i sentrale stillinger i offentlig sektor, spesielt i land der man har gjort store kutt i offentlige lønninger. Europol rapporterer at jo større ressurser de organiserte kriminelle nettverkene rår over, desto mer tilbøyelige er de til å ta i bruk korrupsjon for å legge til rette for sine straffbare aktiviteter.⁴⁰

Det er få registrerte hendelser knyttet til utro tjenere i Norge, men de dekker et bredt spekter. I pågående saker som politiet etterforsker, er det indikasjoner på at utro tjenere i offentlig sektor kan være en utfordring. Innen økonomisk kriminalitet er det eksempler på salg av sensitiv informasjon til andre firmaer eller personer, og det er også tilfeller av svindelsaker der utro tjenere har manipulert bedriftens økonomisystemer for egen vinning.

Lokale tilretteleggere

Behovet for lokale tilretteleggere øker i takt med veksten i internasjonal kriminalitet. Disse aktørene (omtalt som fastpunkter eller brohoder) har tilgang til ressurser og/eller lokalkunnskap som forenkler arbeidet for utlendinger som begår kriminalitet i Norge. Det varierer i stor grad hvor profesjonelle tilretteleggerne er i sine roller. Noen driver målrettet kriminell virksomhet, mens andre mer eller mindre tilfeldig ender opp som hjelpere for tilreisende kriminelle. Hvilke konkrete roller fastpunktene har, varierer. Tilrettelegging er avdekket ved blant annet omsetning av større narkotikapartier, vinningskriminalitet mot mål som luksus-biler og gullsmedforretninger, forberedelse av ulovlig reise og opphold og nettbanksvindel.

³⁶ Berlingskes nettside. EU-parlament vil forbyde anonyme betalingskort etter Jyske bank sag. (Nettlenke pr. 20. mars 2014: www.business.dk/finans-eu-parlament-vil-forbyde-anonyme-betalingskort-etter-jyske-bank-sag).

³⁷ ØKOKRIM. 2012. *Trusselvurdering, økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet 2013-2014*, s. 27.

³⁸ EBA er EU-landenes felles banktilsyn, som ble opprettet 1. juli 2011.

³⁹ Europol. 2013. *EU Serious and organised crime threat assessment (SOCTA) 2013*, s. 14.

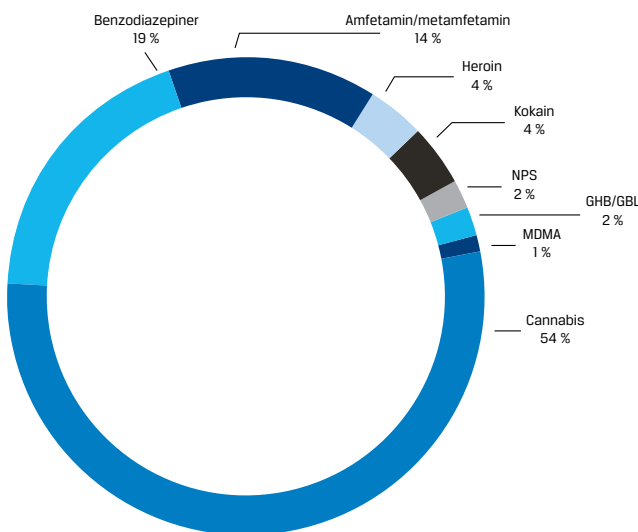
⁴⁰ Ibid, s. 34.

4. NARKOTIKAKRIMINALITET

Situasjon og utviklingstrekk

Ifølge Europol og European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) synes dagens narkotikamarked å ha blitt mer omskiftelig og dynamisk. Det er i mindre grad enn tidligere år konsentrert rundt plantebaserte stoffer som kokain og heroin, som fraktes over lange avstander til forbrukerne i Europa. Internett legger til rette for rask spredning av nye brukertrender, og fungerer som en anonym og global markeds plass.⁴¹

Første halvår 2014 ble det registrert 16 405 narkotikasaker⁴² i Norge. Det er en økning på 9 % sammenlignet med første halvår 2013 og det høyeste antall saker som noen gang er registrert første halvår. Cannabisprodukter (hasj, marihuana og cannabisplanter) er de stoffene som beslaglegges hyppigst i Norge.

Figur 1: Diagrammet viser hvordan de ulike narkotikatypeene fordeler seg i prosent av antall beslag foretatt i Norge i 2013, uavhengig av mengde.

Organisert narkotikakriminalitet i Norge

Narkotikamarkedet i Norge styres i stor grad av kriminelle nettverk med base i utlandet, med mellommenn bosatt i Norge. Norske kriminelle aktører er avhengige av et tett samarbeid med personer fra større kriminelle organisasjoner utenfor landet for å få tak i større partier narkotika. For kriminelle nettverk i land som Polen og Litauen er de nordiske markedene viktige, men for andre større aktører fra f. eks. Sør-Amerika

og Sentral-Asia, er Norden et lite marked og dermed trolig av mindre interesse. Det åpner seg derfor muligheter for aktører i Norge med de riktige kontaktene langs kjente smuglerruter, for eksempel Balkan-ruten, Marokko-Spania og Nederland.

Flere større narkotikasaker de siste årene tyder på at et fåtall personer i Norge, og nettverkene rundt disse, håndterer narkotikapartier av en slik størrelse at de nødvendigvis har tette, langvarige bånd med personer fra sentrale, organiserte, kriminelle nettverk i utlandet. Nettverk fra Vest-Afrika, Marokko, Polen, Litauen og Balkan er de mest aktuelle. Kriminelle nettverk med utspring i eller relasjoner til Vest-Balkan har vist seg å ha god tilgang på heroin, kokain, marihuana og våpen, og følgelig gode forutsetninger for å utøve organisert kriminalitet i Norge. Den videre distribusjonen av narkotika i Norge foregår delvis via andre aktører. Utbyttet av narkotikahandelen føres meget sannsynlig ut av Norge i form av kontanter, i tillegg til at større beløp sannsynligvis hvitvaskes gjennom legale virksomheter i Norge. Noe av profitten omsettes meget sannsynlig også i illegale spilleklubber.

Det er mange aktører som opererer innenfor narkotikamarkedet. Med økt globalisering, billigere reiser, flere muligheter for anonym kommunikasjon over Internett og åpne grenser innad i Europa ser det ut til det har blitt lettere å komme i kontakt med aktører som kan levere og innføre relativt store partier narkotika til Norge.

Et økende antall politidistrikter rapporterer at aktører på det lokale narkotikamarkedet ikke lenger reiser til Oslo for å kjøpe narkotikapartier, ettersom partiene hovedsakelig fraktes direkte til politidistriktet av østeuropeere.

Følgende utviklingstrekk gjelder for de viktigste narkotikatypeene:

Cannabis

Ifølge Europol er organiserte kriminelle grupper i økende grad involvert i produksjon og distribusjon av cannabis. Distribusjonsnettverk endrer marked fra kokain og heroin til cannabis på grunn av lavere risiko og høy profitt. Cannabismarkedet vil forbli stort og komplekst, og Europol forventer ingen nedgang i etterspørselen.⁴³

Cannabisbeslag utgjør over halvparten av narkotikabeslagene i Norge i 2013.⁴⁴ I første halvår 2014 er det til sammen gjort ca. 8 400 beslag av hasj, marihuana og cannabisplanter. Det er en økning på 7 % sammenlignet med fjoråret.⁴⁵

41 EMCDDA. 2014. *Europeisk narkotikarapport – Trender og utvikling 2013*.

42 Journalført oppdrag mottatt ved Kripos. Saksantallet er uavhengig av den påtalemessige bruk av begrepene «bruk», «besittelse», «omsetning» og «innførsel». Det betyr at ett og samme forhold kun er registrert som én sak ved Kripos.

43 Europol. 2013. *EU Serious and organised crime threat assessment (SOCTA) 2013*, s. 21

44 Se figur 1.

45 Narkotikastatistikk 1. halvår 2014, Kripos.

Hasj

Marokko er fremdeles det største og mest sentrale produsentlandet av cannabisproduktene som konsumeres i Europa og Norden. Europol rapporterer i sin årlige trusselvurdering om organisert kriminalitet at hasj nå i økende grad importeres fra Afghanistan til Europa, via Balkan-ruten, noe som på sikt kan utfordre de mer etablerte rutene fra Marokko via Spania.

Stor etterspørsel etter hasj har ført til mer variasjon i innførselsmetoder og -mengder. Hasj smugles fortsatt ofte i store kvanta – fra 50 til 400 kg per forsøk – men de siste årene har innvendig smugling av hasj fra Sør-Europa blitt avdekket i økende grad. Kurerene som transporterer hasj på denne måten, inngår sjelden i større organiserte nettverk. Denne utviklingen har foregått parallelt med den økonomiske krisen i Sør-Europa med påfølgende arbeidsledighet og fortrenkning av migranter med og uten lovlig opphold.

Enkelte aktører i Oslo har kontakter i Marokko, Spania og Nederland som kan være behjelpelige med å skaffe og levere store kvanta hasj av ulike kvaliteter. Importen går som oftest via Nederland.

Marihuana

I EU utgjorde marihuana og cannabisplanter over halvparten av cannabisbeslagene i 2013. EMCDDA (2014) melder at økt tilgjengelighet av marihuana i Europa har sammenheng med økende lokalproduksjon.⁴⁶ Utstyr og frø er lett tilgjengelig på Internett, og det selges ferdige «nybegynnerpakker» på diverse nettsider, også norske. På samme måte er kompetansen som behøves for å starte opp en liten eller middels stor plantasje, lett tilgjengelig på Internett. Også de andre nordiske landene rapporterer om en stor økning i antall plantasjer. Sverige og Island rapporterer at landene i stor grad nå er selvforsynt med marihuana. Felles for de nordiske landene er at plantasjene som avdekkes, stort sett opererer i liten skala (opptil 50 planter) og dyrker til eget forbruk og videre salg innenfor nærmeste vennekrets. I enkelte tilfeller avdekkes det imidlertid plantasjer som er såpass profesjonelt drevet og av en slik størrelse at de trolig genererer inntekter i millionklassen.

Antallet hasjbeslag i Norge holder seg stabilt, mens det er 24 % økning i beslag av marihuana og cannabisplanter det siste året.⁴⁷ Flere politidistrikter rapporterer at de har avdekket cannabisplantasjer av varierende størrelse det siste året. Marihuana og cannabisplanter utgjør nå hele 40 % av de samlede cannabisbeslagene.

Amfetaminbase kommer i forskjellige typer og styrkegrader.

Omfanget av innenlands produksjon av marihuana vil trolig øke ytterligere i tiden fremover. Etterspørselen etter marihuana er relativt stor, og det pågår en internasjonal liberaliseringsdebatt rundt cannabis som kan senke terskelen for førstegangs bruk av spesielt marihuana. Kunnskap om dyrking av marihuana deles på Internett. Dette har ført til at styrkegraden i avlingene gradvis har økt de siste årene. Det er grunn til å forvente at den økte styrkegraden i marihuanaen som dyrkes vil føre til helsemessige konsekvenser som angst, depresjon og i visse tilfeller psykoser, blant enkelte brukere.

Amfetamin/metamfetamin

Antallet amfetamin-/metamfetaminbeslag har aldri vært høyere enn i første halvår 2014. Det overgår nå antallet beslag av benzodiazepiner, og er den nest mest beslaglagte narkotikakategorien i Norge. Fordelingen mellom amfetamin og metamfetamin har vært relativt jevn de siste årene. Amfetaminets renhetsgrad øker, 29 % i første halvår 2014, og nærmer seg gjennomsnittet for metamfetamin, som ligger uendret på 35 %. Renheten i metamfetamin har gradvis gått ned de siste årene og har nå stabilisert seg på ca. 35 %.

Det siste året er det registrert mange saker med beslag av amfetaminolje (base) i Norge. Tollvesenet rapporterer i samme periode om økende innførsel av kjemikalier som benyttes til omdanning fra amfetaminbase til amfetaminsulfat (ferdig produkt). Foredlingsprosessen fra amfetaminolje til ferdig amfetaminsulfat er enkel, men tid- og plasskrevende. Aktørene må ha egnede lokaler til rådighet i Norge, noe som trolig gjør at fastboende eller såkalte fastpunkter har en viktig rolle i denne gjøret.

⁴⁶ Antall beslag av marihuana overgår antall beslag av hasj i EU i 2013 (EMCDDA 2014).

⁴⁷ Narkotikastatistikk 1. halvår 2014, Kripos 2014.

Metamfetaminproduksjon i Vest-Afrika

Siden 2011 er det avdekket flere større produksjonssteder i Nigeria der metamfetamin produseres. Man mistenker at det også produseres store mengder i Elfenbenskysten, Gambia, Ghana og Mali. Metamfetamin produsert i Vest-Afrika har til nå blitt eksportert til Asia på grunn av høye priser, men vestafrikanske nettverk har den nødvendige logistikken på plass for å smugle metamfetamin til Europa gjennom sine eksisterende ruter for kokain- og heroinsmugling. Det er derfor mulig at metamfetamin produsert i Vest-Afrika vil finne veien til de europeiske markedene på sikt. Et annet mulig scenario er at vestafrikanske miljøer starter produksjon av metamfetamin i Europa.

Krystallisert metamfetamin – «ice»

Ice er en svært potent variant av metamfetamin, der selve stoffet ser ut som krystaller. I august 2013 rapporterte Europol om indikasjoner på at vietnamesiske aktører som har vært involvert i cannabisplantasjer, nå også sikter seg inn mot produksjon av ice.

Krystallisert metamfetamin ble første gang oppdaget i det kriminelle vietnamesiske miljøet i Norge i 2012. Siden den gang har det vært gjort flere og større beslag i dette miljøet, og prisene har gått ned (trolig på grunn av bedre tilgang). Felles for beslagene er at de har stammet fra produksjon i Tsjekia, og at de har en høy renhetsgrad (92–98 %).

Etnisk norske amfetaminmisbrukere har trolig fått øynene opp for stoffet. De tunge amfetaminbrukerne inntar det som regel på samme måte som amfetamin/metamfetamin, dvs. ved injisering. Stoffet er høypotent, og faren for overdoser er dermed høy.

Benzodiazepiner (BZD)

Antall beslag av BZD er 15 % høyere i første halvår 2014 enn på samme tidspunkt i fjor, og har aldri vært høyere første halvår. Markedet består i stor grad av tabletter som er legalt produsert for det østeuropeiske markedet, men som har kommet på avveie og er illegalt ført inn i Norge.

Fremdeles er det klonazepamholdig Rivotril som dominerer, men den siste tiden har man i økende grad beslaglagt andre typer benzodiazepiner, produsert av flere legemiddelselskaper fra ulike østeuropeiske land.

Heroin

Det rapporteres om stadig synkende heroinbeslag i Europa⁴⁸ og i Norge. Brukergruppen anses som aldrende, og flere har gått over på metadon og andre legemidler. I Sverige rapporteres det også om at BZD har tatt over deler av heroinmarkedet. I tillegg til nedgangen i heroinbeslag rapporterer EMCDDA i 2014 om mer akutte kortvarige markedssjokk i de europeiske landene, trolig som følge av store beslag langs Balkan-ruten.

Til tross for en moderat nedgang i etterspørselen av heroin, fremstår heroinmarkedet og heroinsmuglingen fortsatt som en trussel.⁴⁹ Produksjonen i Afghanistan vil sannsynligvis vedvare og muligens øke som følge av tilbaketrekningen av vestlige styrker. Smuglerrutene er i stadig endring, og konflikter i Midøsten og Russland/Ukraina legger til rette for heroinsmugling også til Europa. Profittmulighetene ved smugling av heroin er på høyde med, eller høyere, enn ved smugling av kokain.

Mer enn halvparten av heroinen fra Afghanistan går nå gjennom Pakistan før den transporteres videre inn i EU via Balkan-ruten. Prekursorer⁵⁰ produseres derimot i økende grad i EU og smugles motsatt vei. Pakistanske, albanske og tyrkiske nettverk har i stor grad kontrollert smuglingen av heroin til Europa, men det rapporteres om økende samarbeid på tvers av språklige og etniske grenser.⁵¹

I Norge er det trolig færre aktører involvert i heroinmarkedet (spesielt på innførselssiden) enn i de øvrige narkotikamarkedene. For å drive stort innenfor denne geskjeften må man sannsynligvis ha kontakter langs de kjente smugler-rutene. Kriminelle nettverk fra Vest-Balkan, med kontakter langs Balkan-ruten, og Vest-Afrika er trolig mest aktuelle, i tillegg til noen mindre kriminelle nettverk av kurdisk opprinnelse.

48 6,1 tonn i 2011, halvparten av mengden beslaglagt i 2001.

49 Ibid.

50 Med prekursor menes «substanser som regelmessig benyttes i ulovlig tilvirkning av narkotika». (FNs Konvensjon av 1988, artikkel 12)

51 Europol. 2013. *EU Serious and organised crime threat assessment (SOCTA) 2013*, s. 20.

I 2013 ble det gjort 620 beslag av nye psykoaktive substanser, fordelt på 91 ulike stoffer.

Kokain

Sammenliknet med andre land, særlig sør i Europa og i Storbritannia, er kokainkonsumet i Norge relativt lavt. Antallet beslag økte kraftig i 2013, men dette har gått noe ned i første halvår 2014. En undersøkelse gjennomført av forskere fra det største europeiske prosjektet innenfor kloakkanalyse, Wastewater analysis, viste også at bruk av kokain i Oslo er under gjennomsnittet i Europa, men forbruket økte betraktelig mellom 2011 og 2012.⁵² Aktører fra Balkan og Vest-Afrika er aktuelle innenfor innførsel av kokain i Norge.

Ecstasy/MDMA

Da Kina stoppet eksport av prekursorer PMK, som ble brukt til å lage MDMA, forsvant MDMA gradvis fra markedet. Andre stoffer ble brukt til å erstatte MDMA, men disse ble aldri særlig populære blant brukerne. Nå er imidlertid produksjonen basert på enten safrol eller en annen form for PMK – og tilgjengeligheten synes å øke. I november 2013 ble det beslaglagt 1800 liter safrol i Nederland. Prekursorer ble funnet i en container på et lastefartøy som kom fra Kambodsja via Singapore.

Europol ser klare tegn på at produksjonen av syntetiske stoffer, spesielt MDMA, stadig øker og foregår mer stortilt i Belgia og Nederland. Belgisk politi har avdekket flere store produksjonssteder for syntetiske stoffer i 2013 og 2014. To av disse er de største som noensinne er avdekket i EU, med en produksjon som er anslått til flere hundre kilo i uken. Det har også vært en stor økning i beslag av prekursorer på

vei til Nederland, og både nederlandske og belgiske myndigheter har avdekket langt flere dumpingplasser for avfall som assosieres med produksjon av syntetiske stoffer. Etter en nedgang tidlig på 2000-tallet er det nå en økning i antall beslag av MDMA, både i form av relativt store grensebeslag og postforsendelser. I første halvår 2014 ble det beslaglagt ca. 6,3 kg ecstasy samt MDMA-pulver. I tillegg til en relativt stor mengde som kom i postforsendelser, ble det også gjort noen større grensebeslag av MDMA i 2013.

Nå beslaglegges MDMA stadig oftere i pulverform, der renhetsgraden er vesentlig høyere enn i den tradisjonelle tablettformen. Samtlige pulverbeslag der styrkegraden er fastslått, er svært rene kvaliteter med 85–95 % MDMA. Med utgangspunkt i at en tradisjonell tablett inneholder 100 mg MDMA, gir selv noen få gram pulver mange brukerdoser. Utviklingen innenfor MDMA er bekymringsfull. Styrkegraden har økt betraktelig, noe som øker faren for overdosering. Økningen i beslag i pulverform kan komme av et ønske blant kjøpere om å kunne regulere inntaket. Det er også blitt vanlig blant brukere å kjøpe «prøvesett» for å kunne sjekke renhetsgraden i stoffet de har kjøpt.

⁵² Lilleåsen, Liv Rønnaug og Moland, Annemarte. Oslo-borgere blant verstingene i Europa. Nrk.no. (Nettlenke pr. 27.05.2014: <http://www.nrk.no/verden/oslo-borgere-er-verst-i-europa-1.11742279>)

Nye psykoaktive substanser – NPS

NPS og amfetaminlignende substanser (ATS) søker å etterligne effekten av allerede kontrollerte narkotiske stoffer (eksempelvis cannabis, amfetamin eller heroin). Den kjemiske strukturen i de nye stoffene er tilpasset for å skulle omgå internasjonal narkotikakontroll, og det er en tendens til at beslag av stoffer som foreløpig ikke omfattes av narkotikalovgivningen, øker i hyppighet.

UNODC rapporterer i 2014 at nye psykoaktive substanser (NPS) har spredd seg til alle regioner i verden, og utviklingen og spredningen anses som uvanlig rask. EMCDDA rapporterer også at NPS, og særlig syntetiske cannabinoider, er blitt stadig mer tilgjengelige. Pulver importeres til Europa i kilovis, hovedsakelig fra Asia, mens stoffet videreføres og pakkes i Europa. EMCDDA identifiserte i 2013 rundt 650 nettsteder som selger NPS. Stengningen av store salgssteder på Internett fører ikke til noen merkbar nedgang i omsetningen av NPS. Salgsstedene dukker raskt opp i ny forkledning.

NPS har til en viss grad etablert seg på det illegale markedet i Norge, både som et substitutt til de tradisjonelle narkotikakategoriene, og som etterspurte produkter i seg selv. I hele 2013 ble det gjort 620 beslag av NPS fordelt på 91 ulike stoffer. En del av disse stoffene er oppført ved navn på narkotikalistene eller omfattes av gruppedefinisjonen, men flere stoffer faller også utenfor.⁵³ Til sammen vurderes beslagene av NPS å utgjøre ca. 2 % av alle narkotikabeslag i 2013.

Samtlige politidistrikter har i 2013 rapportert om saker knyttet til kjøp av NPS på Internett, med forsendelse per post (11 politidistrikter i 2012). Enkelte politidistrikter beskriver utviklingen som eksplosiv. Det er særlig syntetisk cannabis som kjøpes. Typiske beslag i Norge er 0,5–5 gram, men beslagene kan være større. Mange typer NPS kommer i pulverform, men noen stoffer kommer også i form av tablett, plantemateriale eller papirlapper påført virkestoff.

Faren for overdose ved bruk av NPS er reell, men risikoen kan reduseres noe ved at brukerne deler erfaringer på nettfora. Selv om antallet beslag av NPS er sterkt økende, er det fortsatt lite sammenlignet med tradisjonell, plantebasert cannabis, som fremstår som det foretrukne rusmiddelet for de fleste brukere. Likevel er utviklingen bekymringsfull. Markedsføringen av de nye stoffene er aggressiv og rettet mot unge mennesker. De nye tilgjengelige stoffene gjør det mulig for unge mennesker – som tidligere ikke hadde tilgang til narkotikamiljøer – å eksperimentere med narkotika. Faren for overdosering er også en utfordring for helsevesenet, fordi både brukere og helsepersonell i mange tilfeller ikke vet hvilken type narkotika de står overfor.

⁵³ Narkotikastatistikk 1. halvår 2014, Kripos 2014.

5. DOPINGKRIMINALITET

Situasjon og utviklingstrekk

Ny lov om endringer i legemiddeloven trådte i kraft 1. juli 2013. Den innebærer forbud mot kjøp, besittelse og bruk av dopingmidler. Den nye dopingparagrafen (Legemiddeloven, §24) har ført til beslag i saker der en tidligere ikke hadde lov hjemmel for det. Dette forklarer økningen i dopingbeslag i Norge etter 1. juli 2013.

Som forventet, viser tallene fra perioden etter 1. juli 2013 en kraftig økning i antall beslag, straffesaker og bøter. I andre halvår 2013 ble det gjort 351 beslag av anabole androgene steroider (AAS). Dette er en økning på 60 % sammenlignet med samme periode året før. Bruk og besittelse straffes i hovedsak med bøter. I foreleggsakene har antallet beslag økt med hele 145 %. Tallene for første halvår 2014 er foreløpig usikre, men økningen ser ut til å fortsette.

Beslaglagt mengde dopingmidler er på samme nivå som før ny lovgivning.

I løpet av de første tolv månedene etter at lovendringen trådte i kraft ble totalt 1 126 personer mistenkt, siktet eller domfelt etter dopingparagrafen i til sammen 1 293 saker.⁵⁴

Til sammenligning var det 719 personer i til sammen 766 saker i løpet av de siste tolv månedene før dopingparagrafen trådte i kraft. Personer i alderen 21–26 står for 32 % av lovbruddene. Topp fem på bakgrunn av statsborgerskap er:

- Norge: 79 %
- Litauen: 5,1 %
- Polen: 2,9 %
- Sverige: 2,2 %
- Thailand: 1,5 %

Dopingtabletter produseres både i Norge og i utlandet. Det typiske dopingbeslaget er produsert illegalt, men pakket og emballert med etiketter og reklamenavn slik at det gir seg ut for å være fabrikkprodusert. De anabole steroidene inneholder ofte andre stoffer enn det som står i deklarasjonen på pakken. Man finner også eksempler på produkter uten virkestoffer.

Dopingkriminalitet begås innenfor et bredt spekter av miljøer i Norge. I spissen står gjerne organiserte kriminelle som har spesialisert seg på salg av dopingmidler og narkotika på Internett.⁵⁵ Nettverkene inkluderer kjente kriminelle som

driver både med narkotika- og dopingkriminalitet, men også relativt ukjente personer som i hovedsak er involvert i dopingkriminalitet. Spesielt er mange av de sistnevnte sterkt knyttet til styrketrenings- eller kroppsbyggermiljøet.

Det spesielle med dopingkriminalitet sammenlignet med narkotikakriminalitet er at den organiserte dopingkriminaliteten i større grad involverer en brukergruppe som ikke er særlig kjent for annen kriminalitet, og som fremstår som ressurssterk. Når personer rekrutteres inn i dopingnettverk, er det en viss fare for at de kommer i kontakt med kriminelle som også driver med annen type kriminalitet. Dopingkriminalitet kan for enkelte bli en inngangsport eller et springbrett til annen kriminalitet.

Velorganisert og storstilt dopingkriminalitet i Norge

Våren 2014 ble syv personer dømt for alvorlig dopingkriminalitet i Sør-Trøndelag tingrett. Seks av dem ble dømt for å ha utført aktiviteten som en organisert kriminell gruppe. Dommen gjaldt produksjon og salg av over 3 millioner dopingtabletter, og lød på til sammen 27 år og 1 måneds fengsel samt inndragning av cirka 7,9 millioner kroner. Dommen er anket.⁵⁶

⁵⁴ Medvirkning til dopingforbrytelser er ikke tatt med i uttrekket.

⁵⁵ Se kapittel 4 om kjøp og salg av narkotika på Internett.

⁵⁶ Sør-Trøndelag tingrett (6. mai, 2014). 5 av 7 domfelle anket saken, og påtalemyndigheten anket straffeutmålingen til tre av de domfelle.

6. ARBEIDSMARKEDSKRIMINALITET

Situasjon og utviklingstrekk

Arbeidsmarkedskriminalitet innebærer brudd på en rekke lovbestemmelser som regulerer arbeidsmarkedet, og den involverer mange forskjellige aktører. Fremtredende kriminalitetsformer er blant annet bruk av ulovlig arbeidskraft, grov sosial dumping og tvangsarbeid, samt fiktiv fakturering, hvitvasking av kriminelt utbytte og kamuflering av straffbare handlinger i legal virksomhet. I denne rapporten vektlegges hvordan organiserte kriminelle anvender det norske arbeidsmarkedet som en del av sin kriminelle virksomhet; hvordan personer som er involvert i annen organisert kriminalitet etablerer legale foretak for å skjule eller kamuflere sin kriminelle virksomhet, samt hvordan disse organiserte kriminelle anvender ulovlig arbeidskraft for å maksimere egen profitt.

Arbeidsmarkedet utvikler seg i en stadig mer internasjonal retning, mens det norske samfunnet har et velferds- og skattesystem som i stor grad er basert på tillit. Dette kan ha bidratt til å gi arbeidsmarkedskriminaliteten gode vekstvilkår i Norge.⁵⁷ Tatt i betraktning at arbeidsmarkedskriminalitet blir avdekket innenfor flere bransjer i næringslivet, er det sannsynlig at problemet er utbredt i Norge.

Organiserte kriminelles bruk av det legale arbeidsmarkedet som virkemiddel rammer ikke bare den enkelte arbeidstaker, men bidrar også til å undergrave den norske samfunnsmodellen og -økonomien. Det kan i tillegg ramme hele bransjer der kriminelle aktører lykkes i å utkonkurrere, og dermed undergrave, aktører med ambisjoner om å drive lovlig virksomhet.

Arbeidsmarkedskriminalitet blant albanske nettverk i malerbransjen

Oslo politidistrikt har siden 2012 kartlagt over 300 personer og bedrifter knyttet til arbeidsmarkedskriminalitet og organisert hvitvasking i Oslo og omegn. De såkalte «brukerne» (utførende selskap) og «uttaksleddene» (fiktive underentreprenører og hvitvaskere) er i all hovedsak etniske albanere. Et særtrekk ved dette miljøet er også forbindelser til narkotika- og vinningskriminalitet og andre alvorlige straffbare forhold.

Etterforskningen i disse sakene har vist at de i omfattende grad utfører sin straffbare aktivitet i malerbransjen, men man ser tydelige tegn til spredning til bransjer innen overflatebehandling, som flis- og murarbeid, rehabilitering, samt renholdstjenester og transport/flyttetjenester. Felles for disse fagområdene er at det i utstrakt grad benyttes ufaglært arbeidskraft.

Oslo politidistrikt har aksjonert mot flere nettverk i malerbransjen og har mistanke om hvitvasking i hundremillionersklassen ved bruk av fiktive firmaer for skatte- og avgiftsunndragelser.

Kamuflering av straffbare handlinger i legal virksomhet

Organisert kriminalitet kamuflert i legal virksomhet griper inn i flere ulike kontrolltaters ansvarsområder: skatte-, toll-, utlendings- og politimyndighetene, NAV og Arbeids-tilsynet, for å nevne noen. Personene som står bak denne typen arbeidsmarkedskriminalitet, er ingen enhetlig gruppe. De representerer mange ulike nasjonaliteter og etnisiteter, graden av tilknytning til Norge varierer, og de opererer med ulik grad av profesjonalitet. Aktørene kjennetegnes ved en felles målsetning om økonomisk profitt og en kreativ evne til å benytte seg av geografiske, juridiske og organisatoriske smutthull der de erfarer at kontrollmyndighetenes evne til å samkjøre seg er svak.

⁵⁷ For en bredere beskrivelse av arbeidsmarkedskriminalitet vises det til den verretatlige rapporten «Situasjonsbeskrivelse arbeidsmarkedskriminalitet 2014».

Kriminelle aktørers involvering i legal virksomhet kan ha flere formål: Hvitvasking av straffbart utbytte, bruk av det legale foretakets logistikkapparat for å skjule transport av smuglede varer, opprettelse av fiktive virksomheter for å manipulere arbeidskontrakter, utføre fiktiv fakturering eller utnytte ansatte for å få utbetalt trygdeytelser, eller avgifts- eller skattesvindel. Noen virksomheter organiserer seg med mange selskaper og sjonglerer med ansatte, utstyr og oppdrag. Ansettelse av andre kriminelle i virksomhetene er med på å redusere oppdagelsesrisikoen. Det er meget sannsynlig at lav oppdagelsesrisiko fører til at organiserte kriminelle profitterer på bruk av legal virksomhet som et ledd i deres kriminelle virksomhet.

Politiet rapporterer om kriminelle innen narkotikaomsetning som investerer i for eksempel restaurant-, dagligvare-, transport- eller eiendomsbransjen. Gatekjøkken, kebab-restauranter og bilpleiefirmaer er typiske virksomheter som benyttes for å hvitvaske utbyttet fra straffbar virksomhet.

Lime-saken

Gjennom et omfattende samarbeid mellom flere politidistrikter, Kripas, Politiets utlendingsenhet, Økokrim, NAV, skatteetaten og UDI har Romerike politidistrikt pågrepet en rekke personer tilhørende eierstrukturen i matvarekjeden Lime på Østlandet. Etterforskningen pågår fortsatt. De pågrepne personene er mistenkt for menneskehandel ved tvangsarbeid, skattekriminalitet, trygdesvindel, grovt heleri, grovt bedrageri og bruk av uriktig identitet. I tillegg er en person mistenkt for medvirkning til menneskehandel gjennom sitt virke som advokat. Denne saken kan vise seg å være et eksempel på hvordan mulig profittbasert og organisert utnyttelse av mennesker i en sårbar situasjon kan ramme samfunnet og viktige samfunnsstrukturer.

De fleste foretak opprettet av personer involvert i arbeidsmarkeds kriminalitet drives sannsynligvis på et reelt grunnlag, ispedd kriminell virksomhet i varierende grad. En blanding av hvit og svart økonomi gjør det lettere å skjule ulovlig virksomhet. I tillegg er det kjent at det opprettes fiktive firmaer eller enkeltmannsforetak i Brønnøysund-registrene, eller norskregistrerte utenlandske foretak.⁵⁸

⁵⁸ Et norskregistrert utenlandsk foretak (NUF) er en norskregistrert filial av et utenlandsk foretak, og således ikke et selvstendig norsk rettssubjekt, ifølge en rapport publisert i Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol. 123, 3/2010 (NUF-kaoset i norsk rett – et bidrag til oppklaring), s. 429.

Det er rapportert at personer fra svake grupper i samfunnet, for eksempel hjemløse, trygdede eller innsatte, har blitt rekruttert til å stille som innehavere av slike fiktive virksomheter. Fiktive arbeidskontrakter kan brukes til å utløse urettmessige trygdeytelser, som for eksempel dagpenger og sykepenger. Ved å opprette og nedlegge virksomheter, har det også blitt utbetalt urettmessige permitteringspenger.

Fiktiv fakturering kan både være fakturering for varer og tjenester som ikke er levert, eller for varer og tjenester som er levert, men ikke i den form fakturaen beskriver, og ikke mellom partene som fremgår på fakturaen.

I tillegg til å skjule svart arbeid er hensikten med denne hvitvaskingen å unndra skatter og avgifter. Ved å bokføre fiktive merverdiavgifter oppnår virksomhetene et bonusutbytte på 25 % av det hvitvaskede beløpet. Dette er et direkte og betydelig tap for statskassen. Denne prosessen krever profesjonalitet og organisering, og de kriminelle benytter seg av fagpersoner som revisorer, advokater og regnskapsførere, som har den nødvendige kompetansen for å skjule kriminaliteten.

Fiktiv fakturering

Ved bruk av svart arbeid vil man normalt unngå å regnskapsføre utgifter som reflekterer det faktisk utførte arbeidet, og dette misforholdet skjules ved å føre opp fakturaer fra egne underleverandører. Bedrageriet går dermed ut på å sette opp flere ledd i leverandørkjeden, og det opprettes fiktive virksomheter, som også kalles stråseselskaper, papirselskaper, eller på engelsk «shell companies». Disse fiktive virksomhetene har som eneste oppgave å produsere fakturaer som kan inngå som fradrag i hovedvirksomhetens regnskap, ta imot bankoverføringer på det fakturerte beløpet, og så ta ut pengene kontant og levere disse tilbake til oppdragsgiveren.

Bruk av ulovlig arbeid

En meget kjent modus innenfor arbeidsmarkeds kriminalitet er bruk av ulovlig arbeid.⁵⁹ Ansettelse av utenlandske borgere som ikke har lovlig oppholdstillatelse i landet, gjør det mulig å utnytte grovt disse menneskenes arbeidskraft.⁶⁰ Denne utnyttelsen kan i noen tilfeller falle inn under bestemmelsen om menneskehandel.

Fortsatt kommer mange utlendinger ulovlig til Norge, eller de oppholder seg her uten lovlig opphold i landet. Noen har søkt asyl og fått avslag på søknaden, men unnlatt å returnere til hjemlandet. Andre har oversett gitte frister i tillatelser, eller ikke søkt tillatelse i det hele tatt. Dette innebærer at mange bor her ulovlig, og disse kan leve av ulovlig arbeid eller ulike former for kriminell virksomhet.⁶¹ I overkant av ti tusen personer fra 109 forskjellige land søkte asyl i Norge i 2013.⁶² 5 700 av disse fikk avslag på søknaden.⁶³ Det totale antallet ulovlige innvandrere i Norge er ukjent. Økt irregulær migrasjon til Norge vil mest sannsynlig føre til at arbeidsmarkedet forsynes ytterligere med ulovlig arbeidskraft.

EØS-borgere har i utgangspunktet rett til å ta seg arbeid i hele EØS-området, og derfor er det først og fremst tredjelandsborgere som utnyttes som ulovlig arbeidskraft. Disse kan være asylsøkere, personer med endelig avslag på asylsøknaden, eller personer som ikke er registrert i myndighetenes systemer. Ifølge UDI er det mange eksempler på at tredjelandsborgere utgir seg for å være EØS-borgere ved å fremlegge falske identitetspapirer. De siste årene er det også avdekket at en rekke tredjelandsborgere inngår proformækteskap med EØS-borgere for å sikre seg oppholds- og arbeidstillatelse i Norge. Eksempelvis har en del menn fra Bangladesh, Pakistan og Nigeria giftet seg med kvinner fra Romania eller Bulgaria for å få opphold i Norge, og mye av denne virksomheten bærer preg av å være organisert.

Det er grunn til å tro at bruk av ulovlig arbeid er overrepresentert i tjenesteytende bransjer hvor det er utstrakt bruk av midlertidige ansettelser i tillegg til innleid og ufaglært arbeidskraft. Det er enklere å manipulere registrerte leveranser av tjenesteprodukter og antall arbeidstimer enn salg av fysiske varer. Politidistriktene nevner renholdsbransjen, bilpleiebransjen, bygg- og anleggsbransjen, hotell- og restaurantbransjen, transportbransjen samt landbrukssektoren som spesielt utsatt. I enkelte bransjer er det avdekket at store entreprenørselskap, gjerne uvitende, har underentreprenører som benytter seg av ulovlig arbeidskraft. Dette bidrar til å utkonkurrere seriøse aktører og har en konkurransevridende effekt i disfavør av virksomheter med ambisjoner om å drive lovlig.

Som for lovlig virksomhet er kriminalitet i arbeidsmarkedet avhengig av at noen kjøper tjenestene. Tilbud og etterspørsel henger sammen. Det viser seg at de skandinaviske landene er blant de landene hvor man i størst grad det siste året har kjøpt varer eller tjenester uten å betale skatt for dem,⁶⁴ og mange nordmenn er derfor involvert i den svarte økonomien. Lavere pris og god tilgjengelighet gir en generelt høy aksept for å kjøpe svarte tjenester, spesielt fra bygg- og anleggsbransjen, særlig innen privatmarkedet. Pris har nærmest blitt det eneste det konkurreres på, og de som driver svart, kan naturlig nok tilby en lavere pris enn dem som driver hvitt. En fortsatt stor etterspørsel etter billig arbeidskraft vil mest sannsynlig bygge opp under arbeidsmarkeds kriminalitetens økende omfang.

59 Brudd på utlendingslovens § 55.

60 Se kap. 9, *Menneskehandel*.

61 Justis- og beredskapsdepartementets nettside, *Ulovlig innvandring og opphold*, (Nettlenkeprer 27.03.2012: http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/innvandring/utvisning_og_bortvisning_fra_norge/ulovlig-innvandring-og-opphold.html?id=574960).

62 NHO Service. 2013. *Statistikk og trender*.

63 IMDIs nettside. (Nettlenke pr. 09.09.14. (<http://www.imdi.no/nn-NO/Fakta-og-statistikk/Fakta-og-statistikk/Fakta-om-asylsokere-og-flyktninger/>).

64 European Commission. 2014. *Undeclared work in the European Union, Special Eurobarometer*, s. 402.

7. IKT-KRIMINALITET

Situasjon og utviklingstrekk

IKT-kriminalitet defineres som kriminalitet som enten er rettet mot datasystemer og/eller datanettverk, eller der sentrale elementer av handlingsforløpet utføres ved hjelp av datasystemer og/eller datanettverk.⁶⁵ Begreper som data-kriminalitet, IKT-kriminalitet, internettrelatert kriminalitet og «cybercrime» brukes ofte om hverandre, og det eksisterer ulike tolkninger av disse begrepene. Dette kapitlet konsentrerer seg hovedsakelig om kriminalitet rettet mot datasystemer og -nettverk, mens kriminalitet utført ved hjelp av teknologisk verktøy eller Internett beskrives i kapitlet *Bruk av Internett og teknologi til å utføre kriminelle handlinger*, side 10.

Det er mange aktører som har et ansvar i bekjempelsen av IKT-kriminalitet i Norge. I dag er det hovedsakelig Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) som koordinerer håndteringen av alvorlige IKT-hendelser ved hjelp av det nasjonale Computer Emergency Response Team – NorCERT. Angrep som truer rikets sikkerhet og selvstendighet, håndteres også av NorCERT, men i tett samarbeid med Etterretningstjenesten og Politiets sikkerhetstjeneste (PST). Cyberforsvaret er en militær organisasjon som skal sikre Forsvarets datasystemer og nettverk mot angrep. Anmeldelser av IKT-kriminalitet skal etterforskes av det enkelte politidistrikt eller Kripas. Det kan dermed være en utfordring knyttet til det å fordele ansvaret for etterforskningen av den enkelte kriminelle IKT-handlingen til den riktige virksomheten.

Spredning av ondsinnet programvare – enten målrettet eller tilfeldig – er utgangspunkt for mye av IKT-kriminaliteten, blant annet datainnbrudd, industrispionasje, løsepengevirus («ransomware») og økonomisk vinningskriminalitet på nett.

Spredningen kan skje på en rekke ulike måter, og noen av de vanligste er:

- «Phishing»: Brukeren blir lurt til å gi fra seg informasjon eller trykke på linker som infiserer datamaskinen, ofte distribuert gjennom masseutsendelser av e-post. Det var mange slike forsøk i 2013.⁶⁶
- «Spear-phishing»: Målrettet angrep på e-post. Dette ble for eksempel brukt i forbindelse med spionasjeangrepet på Telenor i 2012, og kan ofte være skreddersydd til mottakeren.
- «Vannhullsangrep»: Nettsteder som blir kompromittert⁶⁷ i den hensikt å infisere utvalgte besøkende som regnes som attraktive mål.

Ondsinnet programvare som spres av enkeltpersoner og mindre hackermiljøer, kan være skadelig for dem det berører, men fører sjelden til store problemer for samfunnet. Skadelig programkode fra kriminelle miljøer er en større risiko. Disse miljøene blir stadig mer profesjonelle.⁶⁸ En av de store utfordringene med denne typen kriminalitet er at de teknologiske metodene som benyttes for å spre ondsinnet programvare, er tilnærmet like, uavhengig av om aktørene er organiserte kriminelle eller amatører som tester kunnskapsnivået fra gutterommet. Dette gjør det utfordrende å vurdere trusselnivået på ulike angrep.

Det finnes mange typer skadelig programvare, og mange måter å infisere datamaskiner på. Det har vært et spesielt stort omfang av skadevaren «BlackShades», som tillater datakriminelle å ta kontrollen over infiserte datamaskiner. Skadevaren har funksjoner for å stjele passord, ta kontroll over nettkameraer og utføre tjenestenektangrep, i tillegg til flere andre funksjoner. CNN melder at så mange som 700 000 databrukere har blitt rammet av hackere som har brukt BlackShades-program-varen.⁶⁹ Tidligere har oppfatningen vært at det ikke er ulovlig å besitte denne skadevaren i Norge, men at det derimot er ulovlig å bruke den.

65 Definisjonen sammenfaller med de særskilte artiklene om hvilke kategorier lovbrudd som omfattes av Europarådets «Convention on Cyber Crime» (Budapest-konvensjonen) og definisjonen som er lagt til grunn i Politidirektoratets rapport «Politiet i det digitale samfunnet».

66 Finanstilsynet. 2014. *Risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS) 2013*, s. 21.

67 Med «kompromittering» menes: En uautorisert eller utilsiktet eksponering eller endring av informasjon, systemer eller infrastruktur, som har fått en skadefølge. Et eksempel er når systemer saboteres eller skades som følge av datainnbrudd, eller data deretter blir stjålet.

68 Finanstilsynet. 2014. *Risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS) 2013*, s. 21.

69 Perez, Evan og Prokucec, Shimon. Inside FBI's Massive Cybercrime Bust. CNN.com. (Nettlenke pr.19.05.14: <http://money.cnn.com/2014/05/19/technology/security/cyber-crime-bust-blackshades/>)

Men ifølge straffeloven § 145 b, 2. ledd⁷⁰ er kjøp av skadevare for å begå kriminell aktivitet, ulovlig. Det er sannsynlig at internasjonale operasjoner vil redusere salg og bruk av BlackShades. Det er meget sannsynlig at det vil dukke opp eller utvikles nye skadevarer med liknende funksjoner.

«Null CTRL»

- artikkelserie i Dagbladet om datasikkerhet

I artikkelserien «Null CTRL» testet Dagbladet i 2013 datasikkerhet, både for privatpersoner og i det offentlige rom. Testingen avdekket store sikkerhetshull i blant annet kritisk infrastruktur. Noe av det som kom frem, var at over 2 500 styringssystemer i Norge er koblet til nett med minimal eller ingen sikkerhet. 500 av disse kontrollerer industriell eller samfunnskritisk infrastruktur, som for eksempel tilgang til servere tilhørende brannvarslingssystemer, sensitive dokumenter om Norges nye kampflyplass og sensitive kundedata tilhørende barn med hemmelig ID. Avisens journalister tok også kontrollen over strømmettet til en kommune.

Dagbladets avsløringer (se eksempelboks) er interessante ettersom artikkelserien peker på store sårbarheter i systemer som er kritiske i Norge. Det er spesielt bekymringsfullt at det viser seg å være såpass enkelt å ta kontroll over strømmett og offentlige servere. Det kan ikke utelukkes at kriminelle vil bruke slike metoder enten i sabotasjeangrep mot kritisk infrastruktur eller for å hente ut sensitiv data i spionasjeangrep. Hensikten bak de alvorligste IKT-angrepene er ofte sabotasje eller spionasje.

Sabotasje mot norske interesser, politiske myndigheter og kritisk infrastruktur anses som en alvorlig trussel. Både Etterretningstjenesten og Politiets sikkerhetstjeneste (PST) fremhever at andre stater både har kapasitet og kunnskap til å forvalde betydelig samfunnsskade.⁷¹ Mindre alvorlige former for sabotasje, som tjenestenektangrep, kan for eksempel brukes til å ramme en aktør i konkurranseøymed. Det har vært en økning i antall tjenestenektangrep (også

kalt DDoS – Distributed Denial of Service) i Norge. Tjenestenektangrep er et elektronisk angrep gjennomført over Internett, som forhindrer at brukere får tilgang til nettsider eller systemer. Langt flere enn målet blir derfor rammet i slike angrep.

Alvorlig dataspionasje i norsk samfunns- og næringsliv

I 2013 registrerte Nasjonal sikkerhetsmyndighet 15 815 angrep på nett. NSM definerer 50 av disse som alvorlige digitale infiltrasjonsforsøk, en oppgang på fire hendelser fra året før.⁷² Ved flere tilfeller kan angriperne ha vært inne i datasystemene over flere år. Det er svært sannsynlig at angrepene er flere enn dette, og ifølge NSM er disse hendelsene «bare toppen av isfjellet».⁷³ NSM avdekket i 2013 at sentrale norske virksomheter som myndighetsorganer, forsvarsindustri og teknologibedrifter har vært utsatt for gjentatte, målrettede nettverksoperasjoner. Bak de fleste angrepene i fjor sto ifølge NSM ulike aktører med stor kapasitet og gjennomføringsevne. I nesten alle angrepene var det brukt en kombinasjon av sosial manipulering (for eksempel «spear-phishing») eller datainnsamling gjennom åpne kilder som gjorde angrepet mulig å gjennomføre.

Alvorlige spionasjehendelser er hendelser relatert til industrispionasje mot norske interesser eller hendelser som kan få store konsekvenser for mange brukere eller påvirke kritiske IKT-systemer.⁷⁴ Nasjonal sikkerhetsmyndighet har håndtert til sammen 15 alvorlige spionasjehendelser i første kvartal 2014. I en rapport fra sikkerhetsselskapet Verizon kommer det frem at det på verdensbasis var rapportert om tre ganger så mange hendelser innen dataspionasje i 2013 som i 2012. I 2013 ble det rapportert om 511 spionasjehendelser, men Verizon presiserer at det er vanskelig å hente inn nøyaktige tall, ettersom virksomheter ikke må melde fra om slike hendelser, og det ikke finnes gode måleinstrumenter for å fange opp totalantall.⁷⁵

70 § 145 b: Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som med forsett om å begå en straffbar handling uberettiget fremstiller, anskaffer, besitter eller gjør tilgjengelig for en annen a) passord eller andre opplysninger som kan gi tilgang til databasert informasjon eller datasystem, eller b) dataprogram eller annet som er særlig egnet som middel til å begå straffbare handlinger som retter seg mot databasert informasjon eller datasystem. På samme måte straffes den som uten forsett om å begå en straffbar handling besitter et selvspredende dataprogram, og besittelsen skyldes uberettiget fremstilling eller anskaffelse av programmet. Medvirkning straffes på samme måte.

71 Kripos. 2014. *IKT-kriminalitet. Situasjonsbeskrivelse - Sammenstilling, april 2014*, blant annet i kapittel 3.1.2, 3.2.2 og 3.6.1.

72 Nasjonal sikkerhetsmyndighet. 2014. Årsrapport 2013, s.8.

73 Foredrag av sjef NSM Kjetil Nilsen under NSM-konferansen, 18.mars 2014.

74 Ibid.

75 Verizon. 2014. *2014 Data Breach Investigation Report*, s. 38.

Det forekommer jevnlig alvorlige infiltrasjonsangrep på større norske firmaer som har virksomheten rettet mot internasjonale kunder. Det er svært sannsynlig at det i Norge har funnet sted flere alvorlige spionasjehendelser enn det rapporteres om, og det er sannsynlig at denne type kriminalitet er organisert av store kriminelle miljøer/grupperinger og/eller statlige aktører. Det er svært sannsynlig at det vil bli flere slike angrep fremover. Det kan få store konsekvenser om sensitiv informasjon havner i uønskede hender – det være seg gradert informasjon i henhold til sikkerhetsloven eller bedriftssensitive opplysninger.

Hacking

Hacket den russiske statsministerens twitterkonto

En torsdag i august 2014 proklamerte tilsynelatende Russlands statsminister Dmitrij Medvedev følgende på sin Twitter-konto: «Jeg går av. Jeg skammer meg over regjeringens handlinger. Tilgi meg.» Meldingen ble videresendt tusenvis av ganger, før en av regjeringens pressetalsmenn fulgte opp med: «Det er åpenbart at dette var en bøllete hackerspøk. Det viser nok en gang behovet for konstant å holde det nødvendige sikkerhetsnivået». Senere tok den russiske hackergruppen Shaltay Boltay på seg ansvaret for meldingen, en gruppe som også tidligere har hacket og lekket sensitiv informasjon fra myndighetene.⁷⁶

Politisk hacktivism, som vist i Twitter-eksempelet over, er utbredt, og det er grunn til å forvente at omfanget øker. Såkalte «hacktivist», eller politiske hackere, har vist evner og motivasjon til å sette seg selv i sentrum av nyhetsbildet, påvirke befolkningen og avsløre statshemmeligheter.

Det er også svært sannsynlig at hacking mot bedrifter og enkeltpersoner blir vanligere ettersom skadelig programvare blir lettere tilgjengelig. Et stortilt hackerangrep mot to britiske banker (Barclays og Santander) er verdt å nevne.

Hackerne klarte i fjor å ta kontroll over datasystemer for deretter å stjele over 12 millioner kroner. Scotland Yard beskriver det som et av de mest sofistikerte angrepene noensinne, der hackerne opererte som tredjelieferandørs IT-konsulenter.⁷⁷ Det er spesielt bekymringsfullt å se at hackere lykkes i å få kontroll over datasystemene i banker som Barclays og Santander. Det utgjør en trussel for nasjonal finansiell infrastruktur. Det er svært sannsynlig at norske banker vil utsettes for omfattende hackerforsøk, der profesjonelle aktører står bak. DnB har uttalt at de opplever stor pågang av hackerforsøk, men at de stoppet 19 av 20 angrep i fjor.⁷⁸

Tjenestenektangrep

Det kan være ideologiske, politiske, økonomiske eller personlige motiver som ligger bak tjenestenektangrep. Ifølge IT-leverandøren Evry ble deres kunder utsatt for 88 store DDoS-angrep i 2013. De fleste ble stoppet før de fikk store konsekvenser for kundene.⁷⁹ I Norge finnes en rekke eksempler på angrep som er utført med motivene nevnt ovenfor, og banker, mediehus, politiske partier, myndigheter og offentlig sektor er blant virksomhetene som er rammet. Et kjent eksempel er Ap og Høyre som ble angrepet som motstand mot datalagringsdirektivet.

Det siste året er det en gruppe i Norge som har utmerket seg og vært aktiv: Kripos har observert en organisering av ungdomsmiljøer som aktivt driver med tjenestenektangrep. Det gir status i disse miljøene å ha tilgang til de beste verktøyene og få mest mulig oppmerksomhet. Aldersspennet er fra 12 år og oppover, og de finner hverandre gjennom ulike fora på nettet.

Sommeren 2014 ble en rekke norske virksomheter rammet av et av de mest omfattende tjenestenektangrepene i Norge noensinne. Nettsidene til blant annet Norges Bank, DnB, Sparebank 1, Nordea, Danske Bank, Storebrand, Telenor, Netcom, Norwegian, Widerøe og SAS ble berørt. Omfanget ledet både media og virksomhetene selv til å anta at dette måtte være et angrep fra utlandet. Det viste seg at en 17 år gammel gutt fra Bergen sto bak angrepet. Angrepet påførte de berørte store kostnader.

76 Alec Luhn. Dmitry Medvedev Twitter account hacked. *The Guardian*. (Nettlenke pr.14.8.14: <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/14/dmitry-medvedev-russian-pm-twitter-account-hacked>).

77 Det er skrevet en rekke artikler om denne saken, blant annet på The Telegraphs nettside. Barclays hacking attack gang stole £1.3 million, police says. (Nettlenke per 20. september 2013: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/crime/10322536/Barclays-hacking-attack-gang-stole-1.3-million-police-say.html>)

78 Hackerer angriper oftere i Norge. *Dagens Næringsliv*, s. 12–13. 3.8.13.

79 E24 nettside. Evry-kunder ble rammet av 88 store DDoS-angrep i fjor. (Nettlenke pr. 20.7.14: <http://e24.no/digital/evry/evry-kunder-ble-rammet-av-88-store-ddos-angrep-i-fjor/23254605>).

De siste årene har kriminelle tilbudt ulike tjenestenektangrep mot betaling. De tilrettelegger og presenterer angrepene på en nettside der alt brukeren trenger å gjøre er å fylle ut adressen til målet man ønsker å angripe, velge type angrep i en rullegardinmeny og angi hvor lenge man ønsker at angrepet skal pågå. De billigste angrepene koster så lite som ti dollar per måned. Betalingen foregår via Visa, Paypal eller med bitcoin.

Nedre Romerike tingrett avsa i desember 2013 en dom der de satte rettspraksis for at tjenestenektangrep er ulovlig. Tre unge gutter, som kalte seg DotNetFuckers, ble dømt til samfunnsstraff/fengsel for å ha angrepet norske nettsider som Norsk Tipping, DnB, Posten og PST.

Tjenestenektangrep er nærmest kostnadsfritt å utføre, det er lav risiko for å bli tatt, mens angrepene kan få store konsekvenser for dem som blir rammet. Det er derfor svært sannsynlig at det vil komme flere saker av denne typen. Slike angrep kan føre til at norske selskaper taper store summer på forventede reklameinntekter, transaksjoner, valutahandel og gjenoppretting av innhold på de aktuelle nettsidene. Det er spesielt bekymringsfullt at verktøyene for å gjennomføre tjenestenektangrep har blitt så kraftige og effektive at de truer kritisk infrastruktur.

Det er bekymringsfullt at det bygges opp nettverk av unge mennesker i Norge som lærer hverandre ulike former for datakriminalitet uten fullt ut å skjønne konsekvensene av slike lovbrudd. Det er også en fare for at slike nettverk kan fungere som en rekrutteringsarena for alvorligere former for datakriminalitet. Dommen i Nedre Romerike tingrett er viktig, ettersom den stadfester at slike angrep er straffbare. Det kan ha en forebyggende effekt.

Økonomisk vinning

IKT-kriminalitet har blitt en storindustri. Organiserte kriminelle grupper søker seg til steder hvor det er mulig å få ut penger, og angriper derfor IT-systemer i vinnings hensikt. I Norge skjer det kontinuerlig forsøk på å innhente personlig informasjon som senere skal brukes til kriminelle handlinger. Identitetstyveri, bedrageri og planting av skadelig programvare er bare noen av metodene som benyttes.

I en NorSIS-undersøkelse fra 2013 sier 5,9 % av befolkningen at de har opplevd at noen har benyttet deres identitet til å begå straffbare handlinger. Dette er en dobling fra 2012.⁸⁰

Økningen av ID-tyverier i Norge stemmer overens med hva Europol ser i EUs medlemsland. Enhver datamaskin, spesielt når den er tilkoblet Internett, kan ha verdi for en angriper med økonomiske motiv. En tilfeldig infisert maskin uten spesielt interessant innhold kan benyttes til blant annet angrep på andre datamaskiner, lagring av ulovlige filer, utsendelse av «spam», innhenting av brukerkonti, kredittkortnumre og en rekke andre formål. Dette kan igjen omsettes for penger.

Det finnes et omfattende tilbud på Internett der kriminelle kan kjøpe avansert skadelig programvare, infrastruktur eller verktøy, for eksempel hjelp til å utføre data-snoking på e-postkonti, nettbanktrojanere eller leie av et botnett.⁸¹ Dette er kjent som «datakrimtjenester» («cybercrime as-a-service») og gjør det mulig å utføre IKT-kriminalitet uten selv å være teknisk kompetent. Kriminelle bruker kombinerte angrepsmetoder, noe som gjerne gir større utbredelse og motstand mot eventuelle mottiltak. Blant annet benyttes gjerne såkalte «kit» eller verktøysett, som inneholder det aktørene trenger for å angripe, kunne beholde kontroll over og overvåke infiserte maskiner. Det er stort sett eksperter som utvikler slike sett, men det trengs ikke mye IKT-kompetanse for å bruke dem. Verktøyene er tilgjengelige for nedlastning, og koster lite eller ingenting.

Løsepengevirus der kriminelle bruker blant annet politiet, Europol eller Tono som avsendere (ofte kalt «police ransomware»), er godt kjent i Norge. Datamaskinen blir låst, og de kriminelle krever penger for å åpne maskinen igjen. Det har gjennom 2013 vært et jevnt tilsig av meldinger om norske PC-brukere som infiseres av slike virus, men det kan se ut til å ha avtatt noe i 2014. Trojaneren Cryptolocker, som målrettet angriper Windows-maskiner, har hatt omfattende spredning i utlandet, men man har foreløpig ikke sett noen spredning i stort omfang i Norge. Det er svært sannsynlig at stadig flere kriminelle vil prøve seg på slike angrep, ettersom de både blir enklere å gjennomføre og kan være økonomisk innbringende.

⁸⁰ Kripas. 2014. IKT-kriminalitet. Situasjonsbeskrivelse - Sammenstilling, april 2014, s. 25.

⁸¹ Botnett: En 'zombie' eller 'bot' (av robot) er en datamaskin som kan kontrolleres utenfra. Denne kan inngå i et botnett, som er en samling av slike maskiner. Som regel er ikke eierne klar over at de har blitt angrepet, og merker kanskje bare at maskinen er litt treg innimellom. Botnettene tar nytte av PC-kraften og bredbåndstilknytningen, og kan brukes til massive angrep og utsendelser av store mengder spam og virus. Nettverkene eller bot-programvare blir derfor leid ut eller solgt til spammere og utpressere. Kilde: NorSIS.

Så godt som alle de norske bankene har opplevd at kriminelle infiserer kundenes PC-er med skreddersydd og skadelig programvare i den hensikt å gjennomføre urettmessige pengetransaksjoner. Slike trojanerangrep eskalerte i 2012, og nådde da en topp med 537 ulovlige pengetransaksjoner. I 2013 og inn i 2014 har antallet anmeldelser gått betydelig ned. Dette skyldes både at bankene i større grad klarer å stoppe pengetransaksjonene, og at det har vært en markant nedgang i angrepsforsøk mot bankene.

I oktober 2013 ble Kripus varslet om en pengeoverføring på 8 500 euro, som gikk fra en bank i Nederland til en norsk storbank. Kontoen tilhørte en latvier, som av banken var definert som en potensiell tester for nettbanksvindel. Et nederlandsk selskap bekreftet at transaksjonen var et resultat av nettbanksvindel, der den fornærmedes datamaskin var infisert med skadelig programvare, noe som resulterte i at utenforstående kunne gjennomføre svindel når fornærmede logget seg på nettbankkontoen sin. Denne saken har i 2013–14 vært oppe i det norske rettssystemet, etter at Kripus arresterte to latviere. Disse har fungert på den måten at én har stilt kontoen sin til disposisjon og én har fungert som mellommann i et større nettverk av nettbanksvindlere. Latvierne ble i juli 2014 dømt til ett år og tre måneders fengsel. Dommen er rettskraftig. Etterforskningen har avdekket en kompleks struktur med mange ledd av svindlere. Saken har synliggjort viktigheten av internasjonalt politisamarbeid for å komme videre.

Selv om det har vært en nedgang i nettbanksvindel i Norge, er det svært sannsynlig at norske banker vil rammes av nye svindelforsøk. Slike angrep krever avansert teknologisk kompetanse og kan potensielt bre seg over et svært omfattende geografisk område. Vellykkede angrep mot banker kan være med på å undergrave tilliten til det norske bank-systemet. Saken ovenfor viser at norske nettbanker fortsatt er attraktive mål for utenlandske vinningskriminelle.

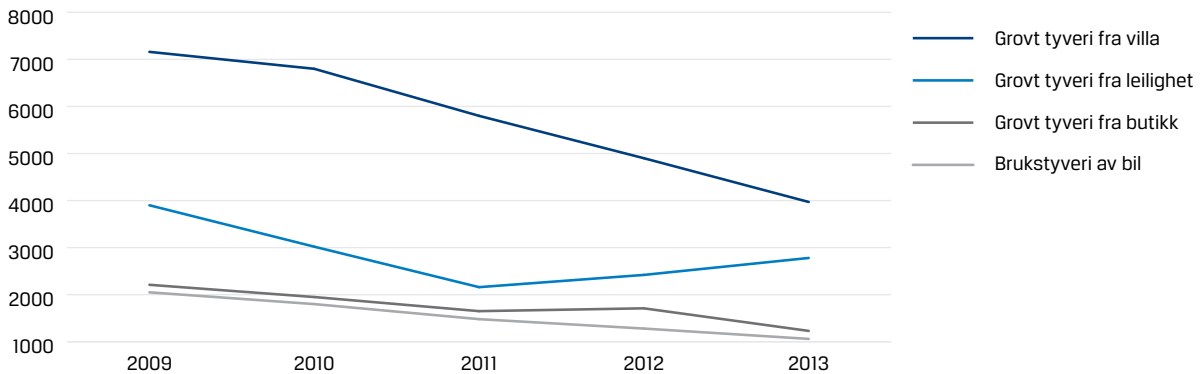
Kortsvindel

I opprettelsen av Europols datakrimsenters EC3 valgte organisasjonen å ha kortsvindel som ett av tre satsningsområder på bakgrunn av de enorme beløpene de mener blir stjålet ved slik svindel. Kortsvindel er organisert og omfatter mange modi – alt fra skimming, kopiering/hacking av kredittkort og salg av stjålet kortinformasjon på nettet. Dette gir muligheter til å svindle store beløp uten fysisk tilstedeværelse. Ifølge Finanstilsynet økte kortsvindel over nett i Norge, og det var en klar økning i tapene ved kortbruk i nettbutikk, såkalt «card-not-present»-svindel. Dette kan ha sammenheng med store datainnbrudd i internasjonale aktørers databaser som inneholder kortnummer.⁸² Det er grunn til å tro at det er store mørketall på dette området.

⁸² Finanstilsynet. 2014. Risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS) 2013, s. 7.

8. ORGANISERT VINNINGSKRIMINALITET

Figur 2: Utvalgte vinningskategorier 2009–2013

Kilde: Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2013 – kommenterte STRASAK-tall (POD 2014)

Situasjon og utviklingstrekk

Den registrerte vinningskriminaliteten i Norge har gått betraktelig ned de siste ti årene.⁸³ Dette sammenfaller med en makrotrend, hvor hele den vestlige verden har opplevd en reduksjon i den registrerte vinningskriminaliteten.

De kategoriene i kriminalitetsstatistikken som er mest relevante for Kripas satsningsområder, er primært ulike kategorier grove tyverier. Utviklingen i disse⁸⁴ viser for det meste en betydelig reduksjon gjennom den siste femårsperioden. Funnet støttes av rapporter fra politidistriktene, som i liten grad melder om kriminalitetsutfordringer knyttet til organiserte grove tyverier.

Norge står med sin rikdom i sterk kontrast til andre stater i Europa. Sammen med de åpne grensene i Europa gjør dette norske verdier til attraktive mål for utenlandske vinningskriminelle. Utfordringene med organiserte grove tyverier som politidistriktene rapporterer om, kan i stor grad knyttes til tilreisende kriminelle.

Siden de såkalte «mobile vinningskriminelle» fikk økt oppmerksomhet for omtrent ti år siden, er det innført en rekke tiltak, herunder bedre koordinering av politidistriktenes innsats, opprettelse av innsatsgrupper og prosjekter, skjerpede straffer og sterkere fokus på utvisning og soningsoverføring. Det anses som svært sannsynlig at disse endringene i betydelig grad har påvirket de kriminelle aktørenes aktivitetsnivå og adferd.

Den omfattende oppmerksomheten som trusselen knyttet til tilreisende vinningskriminelle har fått i mediene, har sannsynligvis også ført til bedre sikring av verdier, både forretninger og privat eiendom, og dette kan igjen ha gjort det vanskeligere å lykkes med lønnsom vinningskriminalitet.

Ran av finansinstitusjoner og forretning

Ran av finansinstitusjoner har de siste årene fremstått som en marginal utfordring i Norge.⁸⁵ Det har ikke forekommet ran av bank, post eller pengetransport som kan knyttes til organisert virksomhet siden 2011.

Trusselbildet i Norge påvirkes imidlertid av situasjonen i Sverige, hvor man opplever langt mer omfattende utfordringer knyttet til ran, spesielt av verditransporter. Flere hendelser i Sverige i løpet av perioden har tydelig vist at det finnes aktører som jobber målrettet med ran, og som har evne og vilje til å gjennomføre anslag som innebærer betydelig bruk av vold.

I rapporteringsperioden har det kun forekommet fire ran av forretninger med særlig verdifulle varer (ur-, optiker- og gullsmedforretninger). Det er heller ikke avdekket sammenhenger mellom de hendelsene som har funnet sted. Også innenfor denne typen kriminalitet vurderes det som sannsynlig at svenske miljøer utgjør den største trusselen.

⁸³ Kilde: SSB (Statistikkbanken).
⁸⁴ Se figur 2.

⁸⁵ Både i 2012 og 2013 ble det anmeldt to ran av bank, post og verditransport. Per første kvartal 2014 var det registrert én anmeldelse i denne kategorien. Kilder: Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2013 – kommenterte STRASAK-tall, POD 2014. Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 1. tertial 2014 – kommenterte STRASAK-tall, POD 2014.

Godt planlagte «raid» av grove tyverier fra bolig

Grove tyverier fra villa er den eneste kategorien grove tyverier hvor antallet anmeldte saker har økt fra 2012 til 2013.⁸⁶ Omfanget varierer fra år til år og påvirkes både regionalt og nasjonalt når enkeltaktører eller grupper av aktører gjennomfører serier av forbrytelser over kort tid (såkalte «raid»).

Det er få etterforskninger der mange saker om grovt tyveri fra villa etterforskes samlet, og det er sannsynlig at mange hendelser som har fellestrekk, ikke blir identifisert som én sammenhengende utfordring eller etterforsket under ett.

En geografisk analyse utført av Politidirektoratet tyder på at omfanget av grovt tyveri fra villa, leilighet, kjeller/bod eller hytte utført som raid, gikk betydelig ned på landsbasis fra 2009 til 2012.⁸⁷

Stadige variasjoner i modus viser at gjerningspersonene bruker målrettede tiltak for å unngå kontrollmyndighetenes oppmerksomhet. På denne måten klarer de å utføre mange tyverier før de blir tatt. Det er svært sannsynlig at godt planlagte «raid» av grove tyverier fra bolig vil være en utfordring også i framtiden.

Grove tyverier fra forretning

Omfanget av anmeldte grove tyverier fra forretning ble nesten halvert fra 2009 til 2013 (en nedgang på 46,8 %).⁸⁸ Politidistriktene rapporterer i liten grad om utfordringer knyttet til slik type kriminalitet. Kriminaliteten det blir rapportert om, gjelder spesielt bestemte typer gods eller næringer hvor de kriminelle har kompetanse til både å utføre tyverier og maksimere profit. I den samme perioden ble grovt tyveri fra ur- og gullsmedforretninger redusert med 54,7 %.

Brukstyveri av bil

Brukstyveri av bil ble redusert med 23,5 % i første kvartal 2014 sammenlignet med samme periode i 2013. Området preges av stor teknisk innovasjon, og de kriminelle aktørene finner stadig nye og kreative metoder for å omgå tekniske tyverisikringer på bilene som elektroniske startsperrer og dørlåser. Finans Norge rapporterer at nye bilmodeller stjeles relativt kort tid etter lansering. Dette krever inngående kjennskap til kjøretøyets sikkerhetssystemer og programvare samt dets mekaniske og elektroniske oppbygning.

Avansert modus og logistikk tyder på at kriminelle med tilgang på kompetanse og ressurser står bak denne kriminaliteten. Omfanget av kriminaliteten vil påvirkes av det teknologiske «kappløpet» mellom bilprodusenter og kriminelle. Det er likevel sannsynlig at utviklingen i sikkerhetsteknologien vil hindre et særlig økende omfang av denne typen kriminalitet.

Tyverier og svindel rettet mot eldre ofre

I Europa er det et velkjent problem at kriminelle utnytter eldre menneskers sårbare situasjon og utsetter dem for bedragerier.⁸⁹ Hendelser over flere år tyder på at dette er aktuell problematikk også i Norge.

Kriminaliteten kan skje over telefon, ved at ofrene oppsøkes hjemme, eller på gaten. Gjerningspersonene avleder ofte oppmerksomheten ved å tilby en eller annen tjeneste (for eksempel ved å utgi seg for å være en helsearbeider eller selger) for deretter å stjele verdisaker. Det er også tilfeller av PIN-kodesnapping og påfølgende tyveri av betalingskort. I enkelte tilfeller har det forekommet bruk av vold og trusler.

Dette er kriminalitet som rammer spesielt sårbare ofre, og den er derfor å anse som alvorlig. Dette gjelder spesielt tilfeller hvor det blir brukt vold og trusler.

⁸⁶ Statistikkgruppen «grove tyverier fra villa» økte med 8,8 %, fra 2 373 til 2 581 anmeldelser i perioden 2012–2013. Kilde: Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2013 – kommenterte STRASAK-tall. POD 2014.

⁸⁷ Med ett unntak var nedgangen på mellom 18 og 26 %, både i urbane og rurale strøk, innenfor alle avstandene og i alle tidsperiodene. For eksempel var det i 936 gjerningssteder med mer enn en hendelse i løpet av tre dager i 2009 innenfor 250 meter radius i urbane strøk, i 2012 var antallet redusert til 1 509. I denne spesifikke analysen defineres «raid» som antall gjerningssteder som har registrert flere enn én hendelse innenfor et svært begrenset tidsrom og geografisk avstand.

⁸⁸ Kriminalitetskategorien «Grov tyveri fra butikk» ble i perioden 2009–2013 redusert med 46,8 prosent. Kilde: Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2013 – kommenterte STRASAK-tall. POD 2014.

⁸⁹ Europol. 2013. *EU Serious and organised crime threat assessment (SOCTA) 2013*, s. 25.

9. MENNESKEHANDEL

Situasjon og utviklingstrekk

International Labour Organisation anslår i en ny rapport at menneskehandel genererer en profit på 150 milliarder dollar i året.⁹⁰ Bekjempelse av menneskehandel prioriteres stadig høyere i Europa, blant annet gjennom EUs menneskehandelsdirektiv, som trådte i kraft i 2013, Europarådets overvåking av medlemsstatenes arbeid mot menneskehandel (GRETA) samt EUs uttalte prioriteringer av menneskehandel.⁹¹

Antall anmeldelser etter straffelovens § 224 i perioden 2010–1.8.2014

Type utnyttelse/år	2010	2011	2012	2013	Per 1.8.2014	Totalt
Prostitusjon (inkl. grov)	30	32	26	30	26	144
Tvangsarbeid/ tvangstjenester (inkl. grov)	10	12	22	39	12	95
Organhandel	0	0	0	0	1	1
Krigstjeneste	0	0	0	1	0	1

Kilde: JUS 065

Det finnes ingen sikre tall om omfang eller utbytte av menneskehandel i Norge. Både antall anmeldelser til politiet og oversikten over antall ofre fra Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) viser at situasjonen er relativt stabil, men det er sannsynligvis store mørketall på dette området. I 2013 var for første gang antallet anmeldelser for tvangsarbeid eller tvangstjenester høyere enn antallet anmeldelser av utnyttelse til prostitusjon eller andre seksuelle formål.

I menneskehandelssaker som har vært etterforsket eller iretteført det siste året, har utnyttelse skjedd i ulike sammenhenger. Eksempler er utnyttelse av barn til smugling av narkotika (khat),⁹² utnyttelse av filippinske au pairer til seksuelle tjenester,⁹³ samt utnyttelse av indiske arbeidere til tvangsarbeid i landbrukssektoren. I rapportering fra Europol vises det til andre utnyttelsesmåter, for eksempel utnyttelse av personers identitet og/eller rettigheter, i den hensikt å tilegne seg velferdsutbetalinger fra staten.⁹⁴

Ifølge Europol tar kriminelle aktører som er involvert i menneskehandel i stadig større grad bruk av ny digital teknologi, Internett og nye sosiale medier. Ny teknologi gir muligheter til økt profesjonalisering av menneskehandelen. Misbruk av sosiale medier gir særlig muligheter til å komme i kontakt med barn, for videre å utnytte disse enten fysisk eller på nettet. Ny digital teknologi gir også bakmennene større muligheter til å kunne overvåke ofrenes bevegelsesmønstre.⁹⁵

Flere politidistrikter rapporterer om organisering og annonsering av prostitusjon, blant annet på nettstedet som www.realescort.eu og www.escortdate.com. Det rapporteres også om mistanke om bruk av andre, mer vanlige nettsteder for å oppnå kontakt med kunder. Mulighetene for å opptre anonymt på Internett er til fordel både for kunder og bakmenn.

Uavhengig av utnyttelsesform risikerer ofre for menneskehandel varige skader. Internasjonale studier⁹⁶ viser at mange kvinner i den internasjonale sexindustrien har alvorlige og komplekse symptomer, idet de ofte har oppholdt seg over lang tid i et miljø preget av repeterende, påtrengende og langvarig traumatisering. Forskning viser også at «Stockholm-syndromet», hvor et voldsoffer utvikler avhengighet og sympati for sin overgriper, er utbredt blant ofre for menneskehandel. Av den grunn kan det oppleves forvirrende å snakke medprostituerte kvinner, fordi hallik, overgriper og kjæreste plutselig viser seg å være én og samme mann. Videre fremheves det at ofrene ofte bærer på traumer fra tiden før de ble rekruttert inn i menneskehandelen.⁹⁷

Også personer som blir utnyttet til tvangsarbeid eller tvangstjenester, kan risikere både fysiske og psykiske skader. I tillegg til å bli fratatt sin frihet, utsettes ofre for tvangsarbeid for et helsefarlig arbeidsmiljø. I et samfunnsperspektiv er tvangsarbeid en del av arbeidsmarkeds kriminaliteten som bidrar til å undergrave det legale arbeidslivet. Personer som utnyttetes til tvangstjenester i form av straffbare handlinger, kan i tillegg risikere å bli straffeforfulgt og dømt for disse handlingene.⁹⁸

90 International Labour Organization. 2014. *Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour*.

91 EU Policy Cycle 2014-17 on serious international and organised crime. (Nettlenke pr. 05.09.14: ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/pdf_4_conclusions_on_the_policy_cycle-en.pdf).

92 Dom i Eidsivating lagmannsrett 13-190528AST-ELAG, 24.01.2014. Dommen er rettskraftig.

93 Se dom i Gulating lagmannsrett 18.06.14. Saksnr. 14-025124AST-GULA/AVD2.

94 Europol. 2013. *EU Serious and organised crime threat assessment (SOCTA) 2013*.

95 Europol. 2014. *Intelligence Notification 15/2014. Trafficking in human beings and the internet*.

96 Audhild Sinnes. 2013. Sexbasert menneskehandel med kvinner – et frigjøringspsykologisk perspektiv. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 2013/50(5), s. 443–450.

97 Ibid.

98 Straffeforfølgning av ofre for menneskehandel er et område som omhandles i Europarådskonvensjonens artikkel 26, og videre i Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2013.

I innrapportering fra politidistrikter fremkommer det at asylmottak har informert om mistanke om at enkelte asylsøkere er utsatt for menneskehandel, både ved utnyttelse til prostitusjon, tvangsarbeid og tvangstjenester. I 2013 fikk UDI innrapportert 20 antatte ofre for menneskehandel blant beboere i asylmottak. 15 av de 20 var mindreårige.⁹⁹

I 2013 kom det ifølge UDI 1 070 asylsøkere som opplyste at de var enslige mindreårige, en økning på 10 % fra året før. I 2013 var det 72 enslige ungdommer som forlot asylmottaket de bodde på uten å oppgi ny adresse, og siden 2010 dreier dette seg om til sammen rundt 240 ungdommer.¹⁰⁰ I denne gruppen kan det være personer som er ekstra sårbare for utnyttelse til for eksempel ulike tvangstjenester eller prostitusjon.

Utnyttelse til prostitusjon eller andre seksuelle formål

Det eksisterer ingen sikre tall for antall prostituerte i Norge, eller hvor mange av disse som er ofre for menneskehandel.¹⁰¹ Ofrene kan befinne seg på alle de ulike arenaene for prostitusjon i Norge, både utemarkedet og innemarkedet (leiligheter, hoteller, massasjestudioer eller private klubber). På innemarkedet ligger det stor fortjeneste i utleie av leiligheter til prostituerte.

Ifølge Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel sin rapport fra 2014 dominerer fortsatt kvinner fra Nigeria oversikten over innrapporterte ofre som har blitt utnyttet til prostitusjon. Denne gruppen utgjør nærmere 60 % av det totale antallet identifiserte kvinner. Nigerianske kriminelle aktører som utnytter nigerianske kvinner i Norge til prostitusjon, rekrutterer gjerne sårbare unge kvinner med sterke familiære og kulturelle forpliktelser til å sørge for familien hjemme. I flere tilfeller kontrolleres også kvinnen gjennom religiøse ritualer. Når kvinnene i tillegg settes i en gjeldssituasjon ved å reise til Europa, har de små muligheter til å komme seg ut av situasjonen.

Ofre for menneskehandel ved utnyttelse til prostitusjon risikerer å bli utsatt for fysisk vold av bakmennene, enten før de kommer til Norge, eller under oppholdet her.

Nadheim, senter for kvinner og menn med prostitusjons-erfaring, identifiserte i 2013 22 nye ofre for menneskehandel fra Nigeria. Om disse ofrene rapporterer de i sin årsmelding 2013: «Vi har registrert at påfallende mange av dem har fortalt om innesperring, voldtekter og annen grov vold som kontrollmekanismer fra bakmannsapparatets side. Dette i tillegg til trusler mot personene selv og deres familie.»¹⁰²

I juni 2014 deltok Norge i en samordnet europeisk politiaksjon hvor hovedmålet var å kartlegge kriminelle vestafrikanske menneskehandelsnettverk, med fokus på prostitusjon. Aksjonen bekreftet at nigerianske nettverk opererer over hele Europa, og at noen av disse nettverkene har Norge som nedslagsfelt.

Også østeuropeiske kriminelle aktører er involvert i menneskehandel ved utnyttelse til prostitusjon i Norge. Eksempelvis rapporteres det fra enkelte politidistrikter at antallet rumenske prostituerte øker, og det er grunn til å tro at noen av disse kan være ofre for menneskehandel. Dette bekreftes av tall fra Koordineringsenheten for menneskehandel.

Redsel for represalier fra bakmenn, egne og andres forventninger om hjemsendelse av penger til familie eller manglende tillit til norsk politi og norske myndigheter er noen årsaker til at mange prostituerte kvinner i Norge ikke ønsker å stå frem som ofre for menneskehandel. Det kan derfor være mørketall på dette området.

Menneskehandel er ikke nødvendigvis en grensekryssende kriminalitet, men kan også ramme etnisk norske borgere. I januar 2014 ble en norsk statsborger dømt for menneskehandel ved å ha utnyttet sin tidligere ektefelle, en etnisk norsk kvinne, til prostitusjon.¹⁰³ I dommen beskrives domfeltes fordel med utnyttelsen som både økonomisk og psykologisk. I tillegg til å motta penger for hennes tjenester oppnådde han også en psykologisk fordel ved på denne måten å demonstrere sin makt over henne. Andre saker som har vært etterforsket, indikerer at også andre etniske norske kan bli utsatt for menneskehandel, gjerne i kontakt med overgripere som eksempelvis kan bidra til å forlede ofre til prostitusjon ved å formidle deres tjenester til andre.

99 Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel. 2014. *Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel 2013*, s. 61.

100 Utlendingsdirektoratets nettside. Enslige mindreårige som forlater mottak. (Nettlenke per 09.09.14: www.udl.no/aktuelt/enslige-mindrearige-som-forlater-mottak/).

101 Her vises det til den pågående debatten, også på bakgrunn av den nylig utkomne rapporten som evaluerer forbud mot kjøp av seksuelle tjenester (Vista analyse, rapport 2014/30).

102 Kirkens bymisjon Nadheim. 2014. *Årsmelding 2013*, s. 17.

103 Dom i Frostating lagmannsrett, 14.11.2014. Dommen er anket.

Utnyttelse av barn til seksuelle formål i utlandet

Tidligere har norske borgere blitt dømt for menneskehandel ved at de har utnyttet utenlandske barn i utlandet til seksuelle formål. Dette er en meget alvorlig handling som sannsynligvis foregår i større utstrekning enn det som er kjent, da oppdagelsesrisikoen ved utnyttelse av barn i utlandet kan oppfattes å være mindre enn i Norge.

Kripes arbeider aktivt med å forebygge denne typen overgrep, og har avdekket at over 400 personer som er domfelt for overgrep mot barn har reist til land i risikofylte regioner i perioden fra januar 2013 til april 2014. To norske statsborgere har blitt pågrepet i to land i 2014, siktet for seksuell omgang med mindreårig, samt produksjon, besittelse og videreformidling av overgrepsmateriale på Internett.

Varsling av seksualforbryteres reisevirksomhet kan skje gjennom Interpols varslingsystem «Green Notice»¹⁰⁴ Informasjon fra Interpol viser at en betydelig andel av varslingsmeldingene gjennom Green Notice gjelder seksualforbrytere.

Det forekommer også at det bestilles overgrep mot barn over Internett, men det finnes ingen sikker informasjon om omfanget av norske borgere som utfører dette.¹⁰⁵

Utnyttelse til tvangsarbeid

De siste årene har norske myndigheter i økende grad rettet søkelyset mot tvangsarbeid. Tvangsarbeid innebærer blant annet at arbeidsgiveren tar kontroll over arbeidernes livssituasjon, for eksempel ved å ta fra dem pass, kontrollere deres bevegelser og bosted samt kontrollere pengeoverføringer. Ofre for tvangsarbeid har ikke mulighet til å avvikle arbeidssituasjonen på grunn av gjeld, trusler eller manglende midler. Lønnsutbetalingene er enten fraværende, eller svært lave. Arbeiderne blir også utsatt for grove brudd på sikkerhets- og arbeidstidsbestemmelser.

Antatte ofre for utnyttelse til tvangsarbeid er i all hovedsak menn.¹⁰⁶ Kvinner som er ofre for tvangsarbeid, kan eksempelvis være aupairer eller kvinner som blir utnyttet til husarbeid. Arbeiderne kan være rekruttert gjennom familie eller venner, eller gjennom annonser på Internett med lovnader om et lønnsomt arbeid i Norge. De kan gjerne ha lovlig opphold i Norge, for eksempel ved at arbeidsgiver har sørget for at de har oppholdstillatelse som sesongarbeidere. Potensielle ofre for tvangsarbeid kan også være personer som er i Norge uten lovlig opphold, personer som har forsvunnet fra asylmottak, eller personer med endelig avslag på asylsøknaden.

Tvangsarbeid kan forekomme i en rekke bransjer, blant annet bilpleiebransjen, detaljvarehandelen, fiskerisektoren, rengjøringsbransjen, restaurantbransjen, transportsektoren og landbrukssektoren. Ifølge Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel ble det i 2013 rapportert om flere bransjer enn tidligere år hvor man antar at personer er blitt utnyttet. Nye bransjer er gartneri/hagesenter, bilpleie og bygg- og anleggsbransjen.¹⁰⁷ En sentral aktør i steinleggerbransjen er «travellers»-miljøene, som årlig blir gjenstand for oppmerksomhet rundt utnyttelse av sårbare menneskers arbeidskraft.

Per august 2014 har man fremdeles kun én dom for menneskehandel ved utnyttelse til tvangsarbeid, og grenseoppgangen mellom sosial dumping og tvangsarbeid er derfor ikke i særlig grad beskrevet i rettspraksis. I praksis viser det seg at det er lettere å bevise brudd på arbeidsmiljøvernlovgivningen og utlendingslovgivningen enn menneskehandelsbestemmelsen, noe som kan være en av årsakene til manglende domfellelser på dette området. I tillegg peker Oslo statsadvokatembeter selv på manglende kunnskap om aktuell juss både i påtalemyndigheten og hos domstolene.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Green Notice: To provide warnings and criminal intelligence about persons who have committed criminal offences and are likely to repeat these crimes in other countries. (Nettlenke pr 05.09.14: <http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Notices>.)

¹⁰⁵ Se kapittel 2 om horisontale faktorer; bruk av Internett og teknologi til å utføre kriminelle handlinger.

¹⁰⁶ KOM melder at 83 % av identifiserte mannlige ofre er antatt utnyttet til tvangsarbeid. Andre potensielle ofre er eksempelvis au pairer eller kvinner som utnyttes til husarbeid.

¹⁰⁷ Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel. 2014.

¹⁰⁸ Rapport fra Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel 2013, s. 46..

108 Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel. 2014.

108 Rapport fra Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel 2013, s. 79

Utnyttelse til tvangstjenester og tigging

Utnyttelse til tvangstjenester inkluderer blant annet utnyttelse til å begå kriminelle handlinger, herunder vinnings- og narkotikakriminalitet og tigging – eller en kombinasjon av disse.

Erfaring viser at mindreårige er en utsatt gruppe når det gjelder utnyttelse til ulike tvangstjenester, herunder tigging. De mindreårige kan eksempelvis være rekruttert i utlandet, for senere utnyttelse i Norge, eller de kan ha blitt rekruttert i Norge.

I Norge har personer i både litauiske og rumenske kriminelle nettverk blitt domfelt for å ha utnyttet mindreårige til ulike typer tvangstjenester og tigging. Mindreårige kan også utnyttes til narkotikakriminalitet, som dyrking, smugling og omsetning av narkotika. Hittil er det imidlertid kun én dom som omhandler narkotikakriminalitet. Høsten 2013 ble en nederlandsk statsborger dømt for å ha utnyttet sine mindreårige barn til smugling av khat.

Det er særlig rumenske kriminelle nettverk som har vært i politiets søkelys for utnyttelse til tigging. Høsten 2013 ble en rumensk mann dømt for menneskehandel ved å ha utnyttet sine to barn til tigging.¹⁰⁹

I Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) sin rapport for året 2013 fremkommer det at de antatte mindreårige utgjør ca. 10 % av det totale antall ofre. Det er en nedgang i forhold til tidligere år, da de antatte mindreårige utgjorde 20–25 %.¹¹⁰ Ifølge Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel er også færre ofre innrapportert som utnyttet til kriminalitet.¹¹¹

Utnyttelse til krigstjeneste i fremmed land

Per august 2014 foreligger det kun én anmeldelse som gjelder menneskehandel ved utnyttelse til krigstjeneste i fremmed land. Det er en mulighet for mørketall vedrørende rekruttering av norske borgere til krigføring i andre land.

¹⁰⁹ Dom i Larvik tingrett. Saksnr. 13-149986MED-LARV. Dommen er rettskraftig.

¹¹⁰ Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel. 2014.

Rapport fra Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel 2013, s. 5

¹¹¹ Ibid.

10. GJENG- OG NETTVERKSKRIMINALITET

Situasjon og utviklingstrekk

Organisert kriminalitet består av komplekse strukturer og er i stadig forandring. På samme måte forandrer også de kriminelle aktørene seg. Kripos har de senere årene hovedsakelig forholdt seg til Politidirektoratets definisjon i beskrivelsen av kriminelle gjenger: «En gruppe (ofte aldersavgrenset) som holder sammen over tid, utøver straffbare handlinger og/eller ordensforstyrrende atferd i det offentlige rom. Gjengen har et eller annet symbolsk uttrykk for gruppetilhørighet som for eksempel navn, symboler, klesstil, språk osv.»¹¹²

Det har vært en utvikling i måten disse gjengene opererer på, og det er ikke lenger hensiktsmessig kun å definere begrepet «gjeng» utfra Politidirektoratets definisjon. Av og til er det behov for å se disse gruppene i et bredere perspektiv. Blant annet ser man at det ikke alltid er symboler og klesstil som holder gjengene sammen, men at de opererer i langt løsere nettverk, med mindre synlige kjennetegn. De holder seg heller ikke til én spesiell gruppe eller nettverk, men samarbeider på tvers ut fra behov.

Grensen mellom de ulike kriminelle gjengene har blitt mindre tydelig, og det er i dag flere eksempler på at tidligere konkurrerende kriminelle gjenger samarbeider med hverandre i større utstrekning enn før. Miljøene fungerer mer som nettverk i stedet for gjenger. Blant annet kan man se fire typer ulike kriminelle nettverk:

- 1) Kriminelle nettverk basert på felles etnisitet, nasjonalitet eller slektskap: Den tillitsskapende faktoren mellom de kriminelle individene i nettverket er etnisitet, nasjonalitet eller familierelasjon. Slektskap, nasjonalitet og kultur er noe som knytter mennesker sammen i alle sammenhenger, og det er naturlig at det påvirker valget av samarbeidspartnere også når man skal utføre straffbare handlinger.
- 2) Kriminelle nettverk basert på medlemskap: Består av individer med medlemskap i en organisasjon som utfører straffbare handlinger. Disse nettverkene kan bestå av typiske gjenger (jf. Politidirektoratets definisjon) med medlemmer som bærer symboler for å vise andre at de deltar i et visst kriminelt nettverk. 1 % MC-gjenger er ett eksempel på dette i Norge.

- 3) Kriminelle nettverk basert på felles oppvekst eller bostedsområde: Et nettverk der medlemmene har vokst opp sammen eller bor/har bodd i samme område. Begrepet «oppvekst» er veldig bredt, personene kan for eksempel ha gått på samme skole eller ha møttes utenfor skolen gjennom felles kamerater eller slektninger.
- 4) Blandede kriminelle nettverk: Har andre tillitsskapende faktorer enn dem nevnt over. Typisk består det kriminelle nettverket av en kjerne av få personer, som knyttes sammen gjennom for eksempel et boligområde eller en spesiell ekspertise. For flere av de kriminelle nettverkene kan samholdet rett og slett være basert på at de begår straffbare handlinger sammen. Det vil si at kriminaliteten skaper et behov for å ha et nettverk, og ikke omvendt.

Hevne

I arbeidet med kriminelle nettverk ser man to typer hevnekonflikter:

Historiske konflikter

Dette er kanskje den alvorligste typen, der drap og alvorlige legemsbeskadigelser som har funnet sted i miljøene, skal hevnes. Et eksempel er drapet på lederfiguren i Young Guns.

Det har vært en rekke konflikter mellom ulike gjenger og nettverk som har utløst alvorlige hendelser, blant annet skyting mellom partene. I slike saker er det naturlig å forvente hevneaksjoner fra den fornærmedes part. Det vil derfor være viktig at politiet vinner frem i slike straffesaker. Lykkes politiet med dette, vil det sannsynligvis ha en god, dempende effekt på konfliktene og temperaturen i miljøet. Hevneaksjoner basert på historiske konflikter kan være både planlagte og impulsive.

Konflikter som oppstår som følge av mindre hendelser

Eksempler på slike konflikter er at personer fra ulike miljøer møter hverandre tilfeldig i en utelivssituasjon, eller at en narkotikahandel går feil. Disse konfliktene er en større utfordring å oppdage i forkant og kan kanskje virke mindre alvorlige. Likevel finnes det eksempler på at «små» konflikter utvikler seg over kort tid og resulterer i alvorlige voldssaker.

¹¹² Politidirektoratet. 2011. *Politiets bekjempelse av kriminelle gjenger i perioden 2011-2015*. Kapittel 2. Oslo.

Territorielle maktkamper

De kriminelle nettverkene i Oslo har i noen grad kontroll over ulike geografiske områder i forbindelse med narkotikasalgsalg. Dersom et nettverk utfordres av konkurrerende selgere, danner dette ofte utgangspunkt for en voldelig konflikt. Et eksempel er en sak tilknyttet Tøyen-området i Oslo, der kriminelle aktører fra Holmlia ønsker å overta hasjsalg på Tøyen. I forbindelse med denne konflikten har det kommet meldinger om vold, stor våpentilgang og hevnaksjoner mellom ulike kriminelle aktører.

Våpen

Våren og sommeren 2014 har politiet flere ganger mottatt informasjon om at personer i gjengmiljøene har tilgang til eller kan skaffe våpen. Dette påvirker utfallet av en konflikt i negativ retning: Enkel tilgang fører til at våpen benyttes oftere.

Oslo politidistrikt beslagla nærmere 50 våpen i straffesaker i 2013.¹¹³ Rundt halvparten ble knyttet til de kriminelle nettverkene. I tillegg ble det beslaglagt eksplosiver med detonasjonsmekanismer. Dette kan tyde på at man står overfor mer utfordrende hendelser med alvorlige følger i tiden som kommer.

Kriminelle nettverk i Oslo og omegn

Det er politidistriktene Oslo og Romerike som rapporterer om de største utfordringene knyttet til kriminelle nettverk. I disse områdene er det noen nettverk og gjenger som utmerker seg spesielt med tanke på den mest alvorlige kriminaliteten. I flere av disse nettverkene er kriminelle med pakistansk, albansk, somalisk, syrisk og vietnamesisk bakgrunn spesielt synlige.

Situasjonen i de kriminelle nettverkene i Oslo har vært preget av flere alvorlige voldshendelser og en økende aktivitet fra flere av aktørene i 2014. Dette har oppstått som følge av «akutte hendelser», der spesielt pakistanske gjengmiljøer har ønsket å markere seg overfor hverandre. Særlig har én konflikt mellom to av disse nettverkene eskalert.

Personen ble banket opp med slagvåpen, og har mobilisert andre gjengmedlemmer til å hevne dette. Politiet har i den forbindelse beslaglagt en rekke våpen. Det er svært sannsynlig at man vil se mer av løsere nettverksstrukturer og mindre lojale sammensetninger av kriminelle gjenger, og at det blir voldelige konflikter ved overganger av medlemmer mellom nettverkene. Det er også sannsynlig at det vil oppstå nye konstellasjoner og samarbeid i kjølvannet av dette.

Kriminell virksomhet

De kriminelle nettverkene driver med utstrakt alvorlig kriminalitet, blant annet narkotikavirksomhet, ran og arbeidsmarkeds kriminalitet, med omfattende internasjonale knytninger. Blant annet ble det nylig avdekket et marokkansk narkotikanettverk som står bak stor innførsel av narkotika (hasj) fra Spania og Nederland til Norge. Informasjon fra flere uavhengige etterforskninger har vist at stadig flere tunge kriminelle aktører uavhengig av hverandre reiser til Spania og Nederland for å innføre narkotika. Disse aktørene tilhører ulike kriminelle nettverk i Oslo, blant annet er tidligere konkurrerende pakistanske nettverk og 1 % MC-gjenger involvert. I tillegg er det avdekket at en sentral person med vietnamesisk opprinnelse, som innfører, produserer og omsetter ice fra Tsjekia, også er tilknyttet saken. Et albansk miljø er også involvert. Fellesnevneren er at de alle tilhører nettverket til en særskilt, marokkansk narkotika-leverandør. Det kan virke som aktørene tilknyttet de ulike nettverkene ikke utelukkende handler på vegne av noe nettverk, men at de har individuelle opplegg. Sommeren 2014 ble det i forbindelse med denne saken totalt beslaglagt cirka 606 kilo hasj samt cirka 7,8 millioner kroner, og 11 personer ble satt i varetekt. I tillegg knyttes én skyteepisode og flere voldshendelser til saken.

Saken tydeliggjør at individer tilknyttet spesielle kriminelle nettverk ikke lar seg hindre i å bruke samme kontaktpersoner eller leverandører som «konkurrerende» nettverk. Det er grunn til å forvente at det vil bli avdekket flere slike komplekse og omfattende saker, der de kriminelle aktørene ikke er enkle å kategorisere eller har direkte tilknytning til hverandre. Det er grunn til å anta at profit avgjør hvilke leverandører man velger å bruke, ikke relasjoner til andre kriminelle nettverk.

¹¹³ Dette gjelder beslag kun i organisasjonsenhetene «Spesielle operasjoner» og «Seksjon for organisert kriminalitet», ikke beslag i Oslo politidistrikt i sin helhet.

De omtalte kriminelle nettverkene er i stor grad tilknyttet legal virksomhet. De er involvert i en rekke selskaper i ulike bransjer, f.eks. matbutikker, kafé- og restaurantdrift, bilpleie og entreprenørselskaper. Personer tilknyttet et pakistansk nettverk er blant dem som i fjor satset mer på legal virksomhet, med lovlige butikker og firmaer.

Næringslivet brukes som en inngangsport til ny kriminalitet for mange gjengkriminelle. Logistikk i en næringskjede og handel med varer og tjenester er eksempler på verktøy som brukes for å skjule og begå organisert kriminalitet. Blant annet har man nylig sett dette i en sak der man har sett forbindelser til organisert menneskehandel, bedrageri, ulovlig innførsel av varer, skatteunndragelser, hvitvasking, finansiering av narkotika-handel, trygdebedragerier, vold og trusler tilknyttet en hel rekke virksomheter. Bakmennene er godt kjent fra kriminelle nettverk på Østlandet. Spesielt er etterforskningen rettet mot eierne i dagligvarekjeden Lime. Denne saken er nærmere beskrevet i kapittel 6 om arbeidsmarkedskriminalitet.

Logistiske hjelpemidler som kjøretøy, møtearenaer, arbeidskraft, telefoni, bankkonti og lignende som følger med driften av legal virksomhet, har vist seg å være svært nyttige verktøy for kriminelle. Det er svært sannsynlig at de vil fortsette å videreutvikle og utnytte slike verktøy i sin organiserte, kriminelle virksomhet, og at dette også vil bidra til nye måter å begå kriminalitet på. Det er bekymringsfullt at de fleste aktive aktørene tilknyttet kriminelle nettverk og gjenger i Oslo er registrert med ett eller flere enkeltmannsforetak eller aksjeselskaper.

11. ORGANISERT KRIMINALITET FRA LITAUEN

Situasjon og utviklingstrekk

Norsk politi har de siste årene hatt et særskilt fokus mot kriminelle litauiske nettverk.

Kriminelle litauere er blant de mest fremtredende aktørene i Norge, først og fremst innenfor amfetamin- og metamfetaminmarkedet. I tillegg har de kapasitet til å levere flere andre narkotikatyper og anabole steroider. Foruten narkotikakriminalitet utmerker de seg innen organisert vinningskriminalitet, arbeidsmarkedskriminalitet og smugling av høyt beskattede varer.

Erfaringene til norsk politi er at organiserte kriminelle litauere har god samarbeidsevne og bred kontaktflate i Norge. De er svært mobile og har stort geografisk nedslagsfelt. De har også vist at de er tilpasningsdyktige og fleksible.

Stadig nye konstellasjoner og modus

Politidistriktene rapporterer at kriminelle litauiske grupper som opererer i Norge, stadig endrer modus og struktur, og at de ofte inngår i ulike konstellasjoner fra oppdrag til oppdrag. Graden av tilknytning til de store, organiserte kriminelle nettverkene i Litauen, varierer også.

Organiserte kriminelle litauere er meget tilpasningsdyktige til myndighetenes kontrolltiltak og er svært sikkerhetsbevisste. De opererer ofte med falsk identitet både på seg selv og kjøretøyene de benytter. De velger bevisst ulike reiseruter og -modus mellom Litauen og Norge. Narkotikainnførelse gjennomføres ofte med godt preparerte kjøretøy. Det er samtidig registrert flere beslag av amfetamin- og metamfetaminbase med litauiske kurerer. Dette er konsentrert amfetamin som omdannes til amfetamin for videre salg i Norge, og som det er enklere å smugle inn i landet.¹¹⁴

I nesten alle sakene som er etterforsket det siste året er det identifisert litauiske fastboende tilretteleggere, såkalte fastpunkter. De tilbyr husrom og lokalkunnskap, og fungerer som depotansvarlige og bindeledd mellom aktører i Norge og bakmenn i Litauen. Fastpunktene tilhører i noen tilfeller samme nettverk som kjente grupperinger i Litauen. Politidistriktene rapporterer om en utvikling der fastpunktene tidligere var gjestearbeidere, mens de nå er fast bosatt i distriktet og har kjøpt egne boliger. Mobile vinningskriminelle er sannsynligvis ikke like avhengige av fastpunkter og knytninger til norske kriminelle som aktørene innen narkotikakriminalitet. Samtidig har de ofte knytninger mot spesifikke adresser og fastboende litauere i Norge.

Tett samarbeid mellom litauiske og norske kriminelle miljøer

Organiserte kriminelle litauere viser god evne til samarbeid med andre organiserte, kriminelle grupper i Norge, og de har en bred kontaktflate. Kontakten mellom de ulike grupperingene er sannsynligvis av forretningsmessig karakter. Det er lite sannsynlig at etnisitet og gruppetilhørighet er avgjørende for hvem de samarbeider med. Det er rimelig å anta at gruppene jobber sammen på oppdragsbasis fremfor fast basis. Det betyr at samarbeidsformene vil variere fra sak til sak. Samarbeidet foregår på alle nivåer, men domineres av amfetaminleveranser fra kriminelle litauere til lokale selgere. Det finnes imidlertid eksempler på at kriminelle bakmenn i Litauen har knyttet direkte kontakt med norske kriminelle, uten å gå via litauiske lokale fastpunkter i Norge.

Med bakgrunn i dette er det grunn til å tro at flere kriminelle litauiske nettverk har fått sterkere fotfeste i Norge. At organiserte kriminelle fra Litauen sannsynligvis er blitt mer integrert som en del av det organiserte kriminelle miljøet i Norge, tar den organiserte kriminaliteten fra Litauen til et nytt nivå. Det er rimelig å anta at tettere samarbeid med etablerte norske kriminelle gir fordeler som bedre tilgang til mottakere med kapasitet til å omsette større mengder narkotika.

Flere politidistrikter rapporterer at kriminelle litauere knytter kontakt og etablerer et samarbeid med kjente norske narkotikakriminelle under felles soning i fengsel. I 2013 satt det 259 litauiske borgere i norske fengsler. Denne høye andelen litauiske innsatte utgjør en trussel fordi de i løpet av fengselsoppholdene utveksler erfaringer, etablerer kontakt med og danner samarbeidsforbindelser til andre organiserte kriminelle. Man kan da stille spørsmål ved om fengselsoppholdet i disse tilfellene har en forebyggende effekt.

I mars 2014 ble avtalen om soningsoverføring mellom Norge og Litauen godkjent av det litauiske parlamentet, Seimas. Avtalen sikrer at litauere raskt sendes tilbake etter dom, og at de ikke kan velge å sone i Norge (kun de som har bodd i Norge over fem år, kan velge dette alternativet).¹¹⁵ Til nå har det vært lang saksbehandlingstid i sakene om soningsoverføring, og mange av de domfelte har sonet ferdig før overføringen har kunnet iverksettes. Dette vil trolig bli bedre nå som avtalen om soningsoverføring har trådt i kraft. I tillegg til å redusere soningskøene og spare inn på antall fengselsdøgn er det mulig at soningsoverføringsavtalen mellom Norge og Litauen vil bidra til å forhindre kontaktetablering under soning.

¹¹⁴ Jfr. kapittel 4 om narkotikakriminalitet, side 15 om amfetamin/metamfetamin.

¹¹⁵ Den norske ambassaden i Vilnius. Brev datert 5.5.2014.

Tilreisende vinningskriminelle litauere går over til narkotikakriminalitet

Undersøkelsene av den kriminelle løpebanen til flere kriminelle litauere viser at mange trolig har dreid sin kriminelle karriere over fra organisert vinningskriminalitet til organisert narkotikakriminalitet. Det er grunn til å forvente at flere tilreisende kriminelle fra Litauen vil vise samme «karriere-utvikling».

Det er mulig at deres kriminelle løpebane i Norge, fra mobil vinningskriminalitet til alvorlig narkotikakriminalitet, bidrar til å gi dem sentrale posisjoner i de kriminelle litauiske miljøene. Gjennom vinningskriminaliteten utviser de risikovilje og de blir kjent med politiets metoder og opparbeider seg teknikker for å unngå å bli tatt. Reisingen kan ha gitt dem god oversikt over det kriminelle markedet i Norge. Det er rimelig å anta at de gjennom vinningskriminaliteten har knyttet til seg kriminelle forbindelser over hele landet som kan benyttes innen narkotikavirksomhet. Erfaringsgrunnlaget som mobile vinningskriminelle opparbeider seg mens de opererer i Norge, gjør det sannsynlig at flere vil bli rekruttert inn i alvorlig narkotikakriminalitet og få sentrale roller der.

Voldsbruk i de litauiske organiserte kriminelle miljøene

I Litauen har de organiserte kriminelle historisk sett benyttet mye vold for å oppnå sine kriminelle mål. Hensikten er å opprettholde kontroll i egne rekker (indrejustis), eller utvide eller oppnå markeds kontroll. Ifølge litauisk politi ser man betydelig færre hendelser med åpen vold nå enn tidligere, og det registreres færre tilfeller der kriminelle tyr til vold. Nå forsøker gruppene å løse sine uenigheter på måter som i minst mulig grad tiltrekker oppmerksomhet fra vanlige folk eller politi. Det er mange eksempler på hendelser der man har åpnet etterforskning, men der ingen av partene ønsker å samarbeide eller gi bevis.

De fleste politidistriktene har rapportert at det er få tilfeller av anmeldt vold som kan knyttes til litauiske statsborgere. I anmeldte saker bærer volden preg av å være utløst av rus. Flere politidistrikter kommenterer imidlertid at de har opplysninger om bruk av vold og trusler om vold blant kriminelle litauere, men at dette ikke blir anmeldt. Flere politidistrikt melder at terskelen for bruk av vold blant litauere generelt virker å være lav. Rapportering viser at det er utstrakt bruk av trusler og vold blant kriminelle litauere, både som maktmiddel i interne konflikter, og for å presse andre kriminelle til for eksempel å selge narkotika. Det siste året er det også registrert en del anmeldelser for brudd på våpenloven i saker tilknyttet kriminelle litauere.

Kriminelle litauere har vist evne og vilje til å bruke vold. Hvorvidt bruk av vold er mer vanlig i litauiske miljøer sammenlignet med andre kriminelle, er imidlertid høyst usikkert. Kriminaliteten de enkelte er involvert i, regnes som en bedre indikator for å vurdere sannsynligheten for voldsbruk enn etnisitet og landbakgrunn. Det er for eksempel grunn til å forvente at sentrale aktører innen alvorlig narkotikakriminalitet lettere tyr til vold enn kriminelle spesialisert på tyveri og utførsel av biler.

12. KRIMINALITET I 1 % MC-MILJØET

Situasjon og utviklingstrekk

1 % MC-miljøet i endring

1 % MC-miljøet endrer seg i raskere tempo, og fremstår som mer skiftende enn tidligere. Relativt mange etableringer eller etableringsforsøk har mislyktes i løpet av kort tid. Likevel er 1 % MC-miljøet i Norge større og mer fragmentert enn noen sinne. Årsakene er først og fremst at det har blitt etablert nye internasjonale 1 % MC klubber, supporterklubber og støttegrupper i Norge¹¹⁶

Hells Angels MC er fremdeles den største 1 % MC-klubben i Norge. Dette forsterket seg ytterligere da Hells Angels i 2013 etablerte støtteklubben Devils Choice MC i Norge. Når en klubb i 1 %-miljøet ekspanderer, er det ikke unormalt at andre 1 %-klubber iverksetter motiltak. For eksempel har Bandidos MC i ettertid etablert supporterklubben Diablos MC og støttegruppen Chicanos MC i Norge.

Ved å etablere supporterklubber og støttegrupper har 1 % klubbene knyttet enkelte miljøer nærmere seg og fått et større omland for rekruttering. Mange som rekrutteres til 1 %-miljøet, har et kriminelt rulleblad fra tidligere, noe som belyser at det er en viss gjensidig tiltrekningskraft mellom 1 %-miljøet og kriminelt belastede miljøer eller personer.

Parallelt med at 1 %-miljøet har vokst, har medlemmene blitt mer tilbøyelige til å bytte klubb.

Både Gremium MC og Satudarah MC ble etablert i Norge i løpet av 2014.¹¹⁷ Etableringen av nye internasjonale 1 %-klubber i Norge bidrar til at det blir vanligere å bytte klubb. Medlemmene av de nye klubbene har i mange tilfeller vært medlemmer av andre 1 %-klubber tidligere. At det i økende grad brytes med en sterk lojalitetstradisjon i 1 % MC-miljøet kan føre til at miljøet blir mer ustabil.

1 % -miljøet kjennetegnes som regel av tydelige fiendebilder og konkurranse i samme marked både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Av den grunn oppstår det ofte spenninger når 1 %-klubber etablerer seg innenfor den geografiske interessesfæren til allerede etablerte 1 %-klubber. At nye internasjonale 1 %-klubber etablerer seg i Norge, øker dessuten faren for at internasjonale forhold kan påvirke det norske miljøet, for eksempel utenlandske konflikter og kriminelle aktører.

Narkotikakriminalitet

Narkotikakriminalitet er fortsatt et utbredt problem i 1 % MC-miljøet. Medlemmer av 1 % MC-klubber, inkludert lederne, er ofte involvert i store narkotikasaker, noe som ved flere anledninger har blitt bekreftet i 2014. Det har tidligere blitt belyst hvordan organisert narkotikakriminalitet har foregått innenfor rammene av Hells Angels i Norge.

«Tromsøsaken» 2013¹¹⁸

Straffeloven § 60 A, «Mafiaparagrafen», ble anvendt i en omfattende narkotikasak hvor flere medlemmer og støttemedlemmer fra Hells Angels ble dømt til lange fengselsstraffer for grove narkotikaforbrytelser. Retten konkluderte med at det straffbare forholdet ble begått som et ledd i en organisert kriminell gruppe. Det var et mønster i den straffbare aktiviteten, der de tiltalte tilknytning til Hells Angels stod sentralt.

Retten la blant annet til grunn at gruppens tilknytning til motorsykelklubben Hells Angels spilte en sentral rolle ved organiseringen og gjennomføringen av narkotikaleveransen. Det var ingen tvil om at de tiltalte medlemskap og relasjon til klubben hadde betydning for hvordan narkotikakriminaliteten ble planlagt og organisert og at dette i stor grad gjenspeilet hvilken rolle de ulike tiltalte hadde i den organiserte kriminaliteten. Retten la også til grunn at området ved og i klubbhuset til Hells Angels Oslo var et sentralt møtested for de tiltalte på planleggingsstadiet; alle leveransene ble planlagt med utgangspunkt i klubbhuset i Oslo.

¹¹⁶ 1 % MC-miljøet er et begrep som innbefatter summen av 1 % MC-klubber og deres tilhørende supporterklubber og støttegrupper.

¹¹⁷ Gremium er den største 1 %-klubben i Tyskland og Satudarah er den største 1 % MC-klubben i Nederland. Begge klubbene er kriminelt belastet og opplever en sterk internasjonal vekst.

¹¹⁸ Nord Troms Tingrett (17. juni 2013) og Hålogaland lagmannsrett (5. desember 2013).

Våpen og konfliktpotensial

Det er relativt stor våpenkapasitet i 1 %-miljøet i Norge, men terskelen for å benytte skytevåpen i konfliktsituasjoner er høy. Jevnlig får politiet opplysninger om at personer i 1 %-miljøet har tilgang til skytevåpen eller andre typer våpen. Dette blir av og til bekreftet i forbindelse med ransaker i miljøet.

Hells Angels Oslo dømt for grov overtredelse av våpenloven og heleri (2014)¹¹⁹

Hells Angels Oslo ble dømt for å oppbevare skytevåpen (16 våpen samt ammunisjon) som var uregistrert og/eller ulovlig ervervet. Våpnene og ammunisjon ble oppbevart på helt eller delvis skjulte steder i huset.

Retten la til grunn at det var et eller flere medlemmer av Hells Angels som sørget for at våpnene ble plassert i klubbens lokaler. Med det omfang oppbevaringen hadde, fant retten det utvilsomt at plasseringen og oppbevaringen av våpnene skjedde på vegne av klubben som er leietaker av de aktuelle lokalene. Etter rettens vurdering var det utvilsomt at de fleste medlemmene i Oslo var innforstått med at det ble oppbevart våpen der de ble funnet; at et vesentlig antall av medlemmene medvirket til overtredelsen.

Motivet for å ha våpen i Hells Angels klubblokale i Oslo oppfattet retten opprinnelig var som beskyttelse i tilfelle det skulle blusse opp ny MC-krig, eller dersom andre gjengmiljøer ville skape seg økt status ved å aksjonere mot Hells Angels lokaler i Oslo. Derneft synes det å ha vært en tradisjon å ha våpen til forsvar. Dessuten innebærer våpenbesittelse at det ved frykt og omdømme skapes en form for både intern og ekstern respekt.

Det er ikke uvanlig at det oppstår konflikter i gjengmiljøer som personer utenfor verken ser eller forstår opprinnelsen til. Det hender at aktører legger mye prestisje i bagatellmessige forhold, eller at konflikter oppstår spontant. Selv små konflikter kan eskalere til et nivå som setter liv og helse på spill.

Et medlem av Devils Choice utsatt for umotivert vold av Outlaws-medlemmer (2014)

Da et medlem av Devils Choice MC ankom en bensinstasjon for å fylle drivstoff, ble han omringet av cirka 40 fullverdige medlemmer fra Outlaws, som tilfeldigvis befant seg på stedet. Medlemmet av Devils Choice ble innlagt på sykehus med store skader. Flere Outlaws-medlemmer, heriblant utenlandske, skal ha vært involvert i voldsutøvelsen.

¹¹⁹ Dommen ble anket av begge parter og er ikke rettskraftig (pr 18. desember 2014).

POLITIET
KRIPOS

KRIPOS

Telefon 23 20 80 00, desken 23 20 88 88
Brynsalleen 6
Postboks 8163 Dep, 0034 Oslo
Internett: www.politi.no/kripos